БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ
КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ
ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1958
НОЯБРЬ
22
СУББОТА
№ 230 (4200)

Өртээ 20 коп.

Коммунизм тургузуушкунунуң чорудулгазында бүдүрүкчү күштерниң өзүлдези-биле болгаш материалдыг бүдүрүлгеде болуп турар үндезин өскерилгелер-биле кады ниитилелдиң бүгү угаан-бодал амыдыралы база чаартынып, кижи боду өскерлип, ооң коммунистиг үзел-бодалы хевирленип тургустунуп турар деп марксизм-ленинизм өөредип турар. (Эш Н. С. Хрущевтуң СЭКП XXI съездизинге илеткелиниң тезистеринден)

КӨДЭЭ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯНЫҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЗЫ

Амгы үеде областың колхозтарында болгаш колхозчуларның, кооперация кежигүннериниң ортузунда «Эң эки колхозчу суур дээш база колхозчунуң бажыңынга эң эки амыдырал-чуртталга дээш» социалистиг чарышты организастап чорудуп турар. Ол болза, колхозчу араттарның бажыңнарынга чаа культурлуг амыдыралды тургузарының база суурларны улам-на чаагайжыдарының талазы-биле чугула хемчеглерниң бирээзи болур.

Көшкүн амыдыралга, өглерге чурттап чораан колхозчу араттарны байлак-шыдалгыр, сууржуң амыдыралче шилчидер талазы-биле партияның болгаш чазактың улуг дузаламчызының ачызында бистиң областа улуг ажылдар чоруттунган. Чамдык Чөөн-Хемчик, Эрзин болгаш өске-даа районнар колхозчу араттарны ыштыг самдар өглерден чылыг, чырык бажыңнарже көжүрүп сууржудар ажылды кедлуунда доозуп турар. Чамдык колхозтарда онон өг-бүлелер боттарының бажыңнарында бай-шыдалгыр, культурлуг чаа амыдыралды тургузуп алганнар.

Ындыг болза-даа бо ажыл херектиң талазы-биле улуг четпестер бар дээрзин шуут чугаалаар херек. Кол четпес чүүл болза чамдык колхозтарның баштаар черлери, партия организациялары өгге чурттап орган колхозчуга чаа бажыңның дөрт ханазын тургузуп, кырын база шалазын кылып бергеш, ону сууржуң чаа амыдыралче шилчээни ол кылдыр санап база ол өг-бүле көжүп келген бажыңында культурлуг амыдыралды канчаар тургузуп алганыл, ооң арыг-шевериниң байдалы кандыгыл дээрзин сонуургавайн турарында болур. Шак ындыг байдалды ажыл-агый болгаш экономика талазы-биле элээн быжыг берген Таңды районнуң «Тиилелге», «Совет Россия» база Каа-Хемниң «Совет Тыва», «Бурунгаар» болгаш өске-даа колхозтарда көрүп болур.

Колхозчу араттарның культуразын болгаш амыдырал-чуртталгазын улам ынай экижидериниң дугайында айтырыгны областың партия, совет органнары сөөлгү үеде онза чугулалап көрүп турар. Бо талазы-биле айтырыгны чоокта чаа болган СЭКП обкомунуң V пленумунга база херээженнерниң нийти Бүгү-тыва хуралынга делгеренгейи-биле чугаалашкан. Пленумга-даа база херээженнерниң хуралынга-даа бо ажыл-херекке көдээ интеллигенцияның ролюнуң дугайын база чугулалап демдеглээн.

Областың колхозчу араттарының бажыңнарынга эң эки культурлуг амыдырал-чуртталганы тургузарынга көдээ интеллигенцияның талазындан улуг дузаны көргүзер талазы-биле элээн эки эгелээшкиннер чер-черде бар болуп турар. Маңаа чижек кылдыр Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозта чеди чыл школазының башкылар коллективин кирип болур. Ол коллектив «Көдээ интеллигенцияның чоңга дузазы» деп айтырыгны колхозта партия организациязы-биле кады актив хуралынга тургускаш, бо талазы-биле чорутса чогуур хемчеглерни чугаалажып алганнар.

Школаның 16 башкылары баштай колхозчуларның бажыңнарынга барып, оларның амыдыралы-биле таныжып, культурлуг чаа амыдыралдың дугайында темаларга беседаларны кылганнар. Баштайгы үеде чораан 84 бажыңнарының 7-зи шуут чугайлаттынмаан, оларның хөй-хөйүн ур үеде чугайлаваан, арыг-шевери өкп эвес база иштики даштыкы байдалы чаагайжыттынмаан болган. Ынчангаш чамдык бажыңнарны чугайлаарынга башкылар боттары киржип, оларның ээлери-биле хөй удаа беседаларны кылган соонда олар ам таныттынмас кылдыр өскерилген. Бо ажылдарга башкылар А. Намчал, В. Елькина, П. Хертек, М. Анчимаа болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип турарлар.

Ындыг эгелээшкиннерни Чаа-Хөл районнуң Ак-Туругда Ленин аттыг колхозта ортумак школаның башкылар коллективи база кылганнар.

Оон-биле чергелештир көдээ интеллигенцияның хөй санныг армиязын: башкыларны, эмнелге ажылдакчыларын, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин, культура-чырыдыышкынның ажылдакчыларын партия организациялары ол чугула ажыл-херекке кошкак киириштирип турарын база демдеглээр херек. Үстүнде чугаалаанывыс «Тиилелге», «Совет Россия», «Совет Тыва», «Бурунгаар» болгаш өске-даа хөй колхозтарда интеллигенцияның эвээш эвес төлээлекчилери ажылдап турар болгай. Ынчаарга бажыңга чаа культурлуг амыдыралды тургузар дугайында колхозчуларга дузалажып, төрээн суурларын чаагайжыдары дээш чаа эгелээшкиннерни олар чүге кылып болбазыл?

Колхозтар баштаар черлери, партия организациялары көдээ интеллигенцияның дузазы-биле колхозчунуң бажыңынга эң эки амыдырал-чуртталганы тургузарынга хөй-хөй чүүлдерни кылып болурлар. Чижээ, колхозчуларны бажың чугайлаары, хлеб быжырары, идик-хеп чууру дээн ышкаш эргежок чугула чүүлдерге өөредип база хеп быжар, даараар болгаш бажың иштиниң ажылдарын өөредириниң бөлгүмнерин тургузуп, көдээ интеллигенцияның төлээлекчилерин оларны удуртуп, башкарарынче хаара тудар ужурлуг.

Колхозтарда көдээ интеллигенция, ылаңгыя эмнелге ажылдакчылары колхозчуларның ортузунга чаа культурлуг амыдыралдың база арыг-шеверниң дугайында лекцияларны, беседаларны доктаамал чорудар хүлээлгелиглер.

Амгы үеде бүгү совет улус СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин бедик патриотчу көдүрлүүшкүн-биле чугаалажып турар. Ынчангаш ол улуг чаагай документини чоннуң ортузунга калбаа-биле таныштырарынга, ылаңгыя колхозчу бүрүзү ону ханызы-биле билген турзун дээш, илеткелдерни, беседаларны болгаш номчулгаларны чорудары — көдээ интеллигенцияның эң чугула сорулгаларының бирээзи болур.

Делегейниң Ленинчи шаңналын чогаалчы Арнольд Цвейгке тывысканы

«Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналын тайбың дээш демиселчи—шылгарангай немец чогаалчы Арнольд Цвейгке ноябрьның 18-те Кремльдиң Свердлов залынга байырлалдыг байдал-биле тывыскан.

Найысылалдың хөй-ниитизиниң хөй санныг төлээлекчилери, чогаалчылар, эртемденнер, уран-чүүлдүң ажылдакчылары, студентилер шаңналды тыпсыш турда олурушканнар.

Герман Демократтыг Республиканың ССРЭ-де элчин чериниң ажылдакчылары онза болгаш бүрүн эргелиг элчин Иоганнес Кениг баштадыр залга база олуржуп турганнар.

Делегейниң Ленинчи шаңналдарының талазы-биле Комитеттиң даргазы Д. В. Скобельцын хуралды ажыткаш, Арнольд Цвейгке Ленинчи шаңналды тывысканын холбаштыр аңаа изиг байырны чедирген.

Арнольд Цвейгти бис чүгле улуг мергежилдиг чогаалчы дээш эвес, харын база Германияның хөгжүлдезиниң демократтыг тайбың оруу дээш, улустарның аразында найыралы болгаш бот-боттарын билчиря дээш чүткүлдүг бүзүрел-биле демисежип турар эрес-маадырлыг демиселчи база хөй-ниитиниң ажылдакчызы дээш демдеглеп турар бис деп эш Скобельцын чугаалаан.

Диплом бижикти болгаш «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреадының алдын медалын Арнольд Цвейгке тывысканының соонда, тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазы чогаалчы Н. С. Тихонов, даштыкы чурттар-биле найыралдың болгаш культурлуг харылзааларның Совет ниитилелдериниң президиумунуң даргазы Н. В. Попова, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары А. А. Сурков, Москвада «Динамо» заводтуң слесары В. И. Лебедев болгаш Москваның күрүне университединиң студентизи Ирина Белоконева шаңнаттырганга байыр чедирип чүве чугаалааннар.

Делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады Арнольд Цвегтиң чугаазын чыылганнар чылыы-биле уткааннар.

БИСТИҢ ЧУРТУВУС КОММУНИСТИГ НИИТИЛЕЛДИҢ ТУРГУЗУУШКУНУН КАЛБАРТЫРЫНЫҢ ҮЕЗИНЧЕ КИРИП ТУРАР

★

Транспортчуларның үнү

Ноябрь 19-та эртенгиниң 8 шакта Кызыл АТК-зының хуралдаар залынга, СЭКП-ниң XXI съездизинге Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин таныжар митинг болурун коллектив кежигүннери бир хонук бурунгаар-ла дыңнааннар. Бо эртен маңаа кижиниң хөйү кажангызындан-даа артык болган, чүге дээрге митингиге 3 сменниң ажылдакчылары болгаш инженер-техниктиг бүгү ажылдакчылар төөгүлүг документини таныжары-биле бүрүн чыглып келгеннери ол...

Митингини коллективте партия эге организациязының секретары эш Кудрина ажыткаш, контроль чурагайлар дугайында автотрестиң инженери эш Антышевке сөс берген. Дончу таныштырылганың соонда саналдар эгелээн.

Машина дугуюнуң резининиң септекчизи Н. Непомнящий сөс алган.

— Чон дээш партияның салып турары бо төөгүлүг чурагайларын амыдыралга боттандырары-биле үлүг-норманы сөөлгү кварталдан эгелеп 120 хуу күүсетпишаан, бүдүрген ажылымның бедик шынары дээш демисежир мен — деп ол чугаалаан.

Эдилел килдизиниң начальниги В. Плутаев бодунуң саналынга мынча дээн:

—Партияның чон дээш салып турар сорулгаларында ажыл шагын кызырып, ооң төлевирин улгаттырып, недельде дыштаныр хүннерни немеп турары дээрге бистиң хөй националдыг чуртувустуң коммунизмче чоокшулап кел чыдарын бадыткап турар-дыр. Ынчангаш илеткелдиң тезистерин изин-биле деткивишаан, эштер транспортчуларны чон ортузунга ээлдек, арыг ажылдаарын кыйгырдым—деп сөзүн дооскан.

Коллективте партия организациязының секретары И. Кудрина автотранспортту амгы үеде бистиң областа эң-не делгеренгей, массалыг ажыглап турар дээрзин чугаалааш, чүък сөөртүлгезиниң, автобустар шимчээшкининиң болгаш чиик автомобиль таксилерниң келир чеди чылдарда амгы турганындан хөй-хөй катап өзерин ол улуг өөрүшкү-биле демдеглээн.

Калбак делгем Төрээн чурттуң чырыткыланчак келир үезин көргүзүп турар ол кайгамчыктыг чурагайларны деткээн саналдарны митингиниң өске-даа киржикчилери бергилээннер.

С. МОНГУШ.

Актив-биле каттышкан чөвүлел хурал

Бо чылдың ноябрьның 19-та Чадаана хоорайга барыын талакы районнарның СЭКП райкомнарының бирги секретарьларының, райкүүскомнар даргаларының актив-биле каттышкан чөвүлел хуралы болган. Аңаа СЭКП обкомунуң Бирги секретары эш Тока «СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң түңнелдериниң дугайында» илеткел кылган. «1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң контроль чурагайларының» дугайында СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистеринде айыткан кол сорулгаларның дугайын, ол тезистерни обласка таныжып чугаалажырының, амыдыралга боттандырар дээш ап чорудар хемчеглерниң дугайын эш Тока тодаргай чугаалаан.

Хуралга санал берген эштер бистиң чуртувустуң коммунизмче оруктап хөгжүүрүнүң, улус ажыл-агыйының чаа перспективтиг сорулгаларын ол тезистерде айтып турарын, ол төөгүлүг документини ажылчы чоннарга ханызы-биле таныштырарының, чаа сорулгаларны боттандырарынче бүгү күштерни мобилизастаарының, мал кыштагладыышкынынга, келир чылдың часкы тарылгазынга белеткелдерде болгаш өске-даа ажылдарда четпестерни узуткаарының хемчеглерин чугаалап турганнар. Тус-тус районнарның ажыл-агыйының перспективтиг хөгжүлдезинде кандыг угланыышкыннар туруп турарын, чаа планнарны ажылдап кылырынга доп-дораан кирериниң айтырыгларын санал бергеннер онзалап чугаалап турганнар.

★ ★ ★

Бистиң улуг Төрээн чуртувус дээш

БАКУ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң түңнелдерин чугаалажып көөрүнге тураскааткан колхозтуң митингизинге Уджарский районнуң Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң даргазы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Васила Загидова бистиң партиявыс канчаар-даа аажок улуг планнарны төлевилээн деп медеглээн. Бистер оларны канчаар күүсеткенивистиң хире чергези-биле бистиң чуртувус улам-на күчү-шыдалдыг, а совет кижилерниң амыдыралы улам-на чараш, аас-кежиктиг апаар.

Азербайджанның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери коммунизм тургузукчуларының съездизи деп чоннуң адап турары партияның ам болур XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин бистиң улуг Төрээн чуртувус дээш, ооң кайгамчык чаагай бөгүнгү болгаш даартагы хүнү дээш чугаалажып турар. Республиканың бүгү-ле колхозтарында, совхозтарында болгаш СТС-теринде Пленумнуң материалдарының номчулгалары, беседалар, митингилер чоруттунуп турар. Ынчангаш чер болганда совет кижилер партияның төлевилээни улуг программаны изин-биле деткивишаан, бедиткен хүлээлгелерни боттарынга ап турарлар.

Чижээ, республиканың совхозтарындан хөвең белеткелиниң планын бир дугаарында күүсеткен Ждановский районнуң дөрткү хөвең совхозунга болган митингиге бригадаларның бирээзиниң удуртукчузу Досту Ханларов мынча деп чугаалаан:

— Мен бөдүүн кижи мен, ынчангаш бир эвес бодумнуң бодалымны шын эвес илередипсимзе өршээрин диледим. Илеткелдиң тезистери дээрге чурагайлар болгаш планнар-дыр. Ынчалза-жок мен оларның совет кижиниң күчү-шыдалының дугайында, бистиң улузувустуң даартагы чаагай хүнүнүң дугайында ыры кылдыр номчаан мен. Ол чурагайларның артында чүс-чүс чаа хоорайлар болгаш көдээлер, муң-муң фабрикалар, заводтар, даг дег хөвең меңээ көстүп турар-дыр. Партияның төлевилээни программа болза бистиң эң чоок хереэвис, ССРЭ хамаатызы бүрүзүнүң ат-алдарының хереэ болур. Ынчангаш бистер ону боттандырары-биле ам бөгүнден эгелээш практиктиг хемчеглерни алыр ужурлуг бис. Бир эвес партияның ам болур XXI съездизинге алдар кылдыр мурнунда төлевилеп турганы ышкаш 400 тонна эвес, а 800 тонна хөвеңни пландан ажыр бээр бис деп чугаалазымза бүгү чыылган кижилерниң бодалын илереткеним ол деп идегээр мен.

Хуралдың киржикчилери ол саналды чаңгыс эп-сеткилдиг деткээннер.

Күш-ажылчы улам сорук кириишкин

Ноябрьның 19. Эртенгиниң сес шак четпээнде, Кызылдың септелге заводунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг бүгү ажылдакчылары бүдүрүлгениң делгем цехинге хөглүг омак чыглып келгеннер. Митинг эгелээр мурнуу чарыында кижи бүрүзү боттарының аразында — контроль чурагайлар дугайында — солун беседалар улажып турган.

Митингини коллективте парторганизация секретары эш Михайленко ажыткан. 1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайларын таныжкаш, аңаа сорук кирип, улам чоргаарланган ораторлар боттарының саналын бээри-биле улажып турган.

— Бо заводка беш чыл болдум, бистиң заводувустуң септеп кылып үндүрүп турары продукцияның саны болгаш ажылдың темпизи база шынары чыл бүрү улам өзүп, экижип турар. Эрткен чылдыындан бо чылын ийи катап бедээн, ооң-биле кады бистиң ажылдакчыларывыстың боттуг ажыл төлевири база өскен—деп, бир дугаарында санал берген бухгалтер Рощин чугаалаан.

Шуткулга цехинде гран көдүргүкчүзү Михайленко бодунуң саналынга—илеткелдиң тезистеринде контроль чурагайларны таныжкаш, ооң бистиң мурнувуста магалыг чаагай перспективаны ажыдып турарынга кижиниң ажыл-ишчи сеткил сагыжы хайныгып келир-дир—деп чугаалаан.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чоннуң материал-культурлуг амыдыралының деңнелин улам чаагайжыдары дээш айтырыгны кезээде чугулага көрүп келгенин, амгы үеде сорулганың улам-на төвүнде тургустунуп турарын электри станциязында машинист Самдык бодунуң саналынга чугаалаан.

— Бодувустуң ак-сеткилдиг күш-ажылывыс-биле Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын улам быжыглаар бис. Партияның XXI съездизинге уткуштур бүдүрүлге планын 150 хуу күүседирин хүлээнген мен, а ам тезистерни таныжкаш онаалданы ийи дакпыр күүседип шыдаарымны бүзүреттим—деп, моторист Кубра улуг сорук кириишкинниг демдеглээн.

Шуткулга цехинде хептекчи Омчула сөс алгаш,—бо чаагай херекти бүдүрүп кылырынга бистер бүгү совет улус ышкаш могаг чок ажылдаар ужурлуг бис. Ажылдың бүдүнгүрү, эки шынары, продукцияның бот-үнезин чиигедири дээш демисежир херек—дээн. Санал берген Самойленко болгаш өске-даа эштер СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринге чаңгыс үн-биле каттышкан.

Септелге заводунуң коллективи чылдың бүдүрүлге планын 105 хуу күүседирин хүлээнген турган. Эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин таныжкаш, съездиниң алдарынга бүдүрүлгениң чыл программазын 110 хуу күүседирин хүлээнген. Олар сөзүн ээлеп шыдаар.

В. ЛУТКОВ.

Совет кижилерниң культурлуг амыдыралын улам бедидер дээш

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районнуң «Хорум-Даг» колхозунуң колхозчуларынга партияның XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин таныштырган. Аңаа колхозчулар, көдээ интеллигентилер болгаш механизаторлар дыка хөй кижи олурушкан.

— Коммунистиг партия совет кижилерниң культурлуг амыдыралын улам бедидеринге төөгүлүг шиитпирлерни хүлээп ап келген. Эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистеринде көргүстүнген улуг сорулгалар моон соңгаарты чаагайжылгага программа болур. Бистиң садыг организацияларывыс колхозчуларга бажыңның эргежок чугула дериг-херекселдери: орун, шкаф, сандай ышкаш чүүлдерни чедиштирбейн турар—деп колхозчу Оюу чугаалаан. Оон-даа өскелер база санал бергеннер.

Эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин өөренип эгелээн

Облпотребсоюзтуң АТК-зының коллективинде агар-политика бөлгүмүнде 19 коммунистер болгаш элээн хөй активчилер өөренип турарлар.

Бөлгүмнүң ноябрь 18-те болган кичээли эгелээр мурнунда «1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайларының» дугайында СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин өөренир улуг сорулга бистиң мурнувуста салдынган деп, бүдүрүлгеде партия организациязының секретары эш Г. Кузин чугаалаан.

Бөлгүмнүң пропагандизи эш А. Середкин төөгүлүг документини өөрениириниң темаларын дыңнакчыларга таныштыргаш, «ССРЭ-де ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң чамдык түңнелдери» деп бөлүктүң база «Октябрьның социалистиг улуг революциязының 41 чыл оюнуң дугайында» эш А. И. Микоянның илеткелиниң кол-кол чүүлдерин холбаштырып тургаш, дыңнакчылар-биле солун беседа чоруткан.

Бөлгүмнүң дыңнакчылары чолаачылар, инженер-техниктиг ажылдакчылар бистиң чуртувустуң үлетпүрүнде болгаш ылаңгыя машина тудуушкунунда чедиишкиннерин улуу-биле сонуургап дыңнааннар.

Амгы үеде дыка хөй чаа техникалар үнүп турары-биле холбаштыр эрги техникаларны канчаар ажыглаарыл дээр дугайында айтырыгларынга олар тодаргай харыыларны алганнар.

Эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин облпотребсоюзтуң АТК-зында агар-политика бөлгүмүнүң дыңнакчыларының өөренип турары.

Чурукта: коллективте партия организациязының секретары эш Кузин (оң талазындан үш дугаар) тезистерни тайылбырлап турары.

фото С. Феоктистовтуу.

★

Улуг сорук киирикчи программа

«Ак-Эрик» көдээ ажыл-агый артели ийи-үш чылдарның мурнунда Тес-Хем районда хожудангай колхоз болуп турган. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың улуг сагыш салганы-биле «Ак-Эриктиң» организас тургузуу быжыгып, ажыл-агыйы хөгжээн.

Колхоз бо чылын мал өстүрериниң планын чүзүн аайы-биле күүсеткен. Күрүнеге мал ажылының продуктуларын белеткээр хүлээлгезинден сүттү 10 тонналы, дүктү 1,7 тоннаны болгаш эътти 3 тоннаны ажыр саткан.

Төрээн колхозунуң байлакшылы, ылаңгыя ниитиниң мал ажылының улам хөгжүлдези, ооң бедик продуктулуг болуру дээш үлегерлиг ажылдап турар колхозчулар көвүдээн. Колхоз бо чылын чурт хойларының бирээзинден-не 2 кг дүктү алган, он айларның дургузунда инек бүрүзүнден 1056 литр сүттү саган. Бо чылын 32 инектериниң бызааларын бүрүн доруктурган Ламаа, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү алган Даваа, инектен-не 1200 литр сүттү саган Ямаа ышкаш мурнакчы колхозчулар хөй.

«Ак-Эрик» колхоз күш-хүн бүрүзүнге 2 рубль онаалтыр колхозчуларга авансыны ай санында тыпсырын чурумчуткан. Бо чылын 150 олуттуг чаа клубту, электри станциязын, уруглар яслизин, медпункт бажыңын тудуп ажыглалга киирген. Ол ышкаш 17 чуртталга бажыңнары, 4500 хойга тос, 200 инекке ийи кажаалар база кылдынган.

Колхоз төвүнге, мал фермаларынга, бригадаларга болгулаан таныылга хуралдарынга санал берген кижи бүрүзү 1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайлары бистиң чуртка коммунизм тургузуушкунунуң улуг программазы болурун үнелеп демдеглээн.

Бо чаагай херекти бүдүрүп кылырынга колхозчу ажыл-ишчилер бүгү совет улус-биле бир демей могаг чок, үлегерлиг ажылдаар. Ниитиниң малын чылыг, тодуг, менди болгаш хүр кыштагладыр, часкы хову ажылынга амдыгааштан эгелеп үлегерлиг белеткенир, тудуг материалдарын чогуур өйүнде четчир кылдыр белеткеп алыр дугайында ажыл-иш калбарган.

О. ЧАДАМБА,
колхозтуң даргазы.

Төөгүлүг документини амыдыралга боттандырар

Харылзааның Кызыл хоорай конторазының чедирилге килдизиниң ажылдакчыларының хуралынга 1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайларының дугайында СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин эш Меркушин таныштырган.

Илеткелдиң сөөлүнде чедирилге килдизиниң начальниги эш Шепановская сөс ап чүве чугаалаан.

— Бо төөгүлүг документиде айтып турар улуг сорулгаларны амыдыралга боттандырары дээш бистер совет кижилер бүгү-ле күштеривисти, билиивисти үндүрери оң-не хүндүлүг хүлээлгевис болур, кижи дугайында партияның сагыш салыышкыны канчаар-даа аажок улуг— деп ол демдеглеп чугаалааш, харылзаажылар боттарының ажылын улам-на экижидеринче, партияның ээлчег чок съездизинге илеткелдиң тезистерин бүрүн деткиириче оларны кыйгырган.

Ооң даразында почта агентизи, комсомолчу эш Лапынина бодунуң саналынга партияның кыйгырыынга комсомолчулар, совет аныяктар кажан-даа белен, харылзаада ажылдап турар аныяктар илеткелдиң тезистерин хандыр өөренирин, база тус-тус онаашкан ажылдарын чогуур үезинде, тода күүседирин, алган хүлээлгелерин үре-түңнелдиг болдурар дээш демисежирин демдеглээн. Область Совединиң депутады, почтальон эш Ощепкова саналынга чоннуң чагаа-бижиктерин, чагыткан солуннарын, сеткүүлдерин дүрген тарадырынга оперативтиг болуру, оларның талазындан чаңгыс-даа хомудал кирбес кылдыр ажылдаары бистерден шынгыы негеттинип турар — деп чугаалаан.

ШКОЛАНЫҢ АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХАРЫЛЗААЗЫН БЫЖЫГЛААР ДУГАЙЫНДА БОЛГАШ ЧУРТТА УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ СИСТЕМАЗЫН УЛАМ ЫҢАЙ САЙЗЫРАДЫР ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тезистери

1. Совет чурт ам күчүлүг көдүрлүүшкүннүң үезинде туруп турар. Күрүнениң экономиказы шапкын темпилер-биле хөгжүп, эртем болгаш культура туруп көрбээн чечектелиишкинни чурттап эрттирип, ажылчы чоннарның чаагай байдалы чайгылыш чок бедип турар. Амыдыралдың ёзулуг ээзи болгаш төөгүнүң тургузукчузу—совет улус ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү талаларынга бодунуң дүрүм ёзугаар чоргаарланыышкынының чүүлү болуп, тайбыңның болгаш социализмниң делегейниң бүгү диптеринде миллион-миллион өңнүктериниң чүректеринге өөрүшкүнү болгаш идегелди киирип, ажылчын аңгының дайзыннарынга коргуушкунну болгаш ундаралды таварыштырып турар ындыг шылгараңгай тиилелгелерни чедип алган.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мерген угаанныг иштики болгаш даштыкы политиказының түңнелинде совет улус улуг чедиишкиннерни чедип алган. СЭКП-ниң төөгүлүг XX съездизиниң соонда эрткен чылдарның дургузунда совет ниитилел социализмден коммунизмче чоорту шилчиишкинниң оруунга бурунгаар чаа улуг базымны кылган. Ол—коммунистиг тургузуушкуннуң темпилериниң кайгамчык улуг дүргеделиниң, чурттуң политиктиг амыдыралынга, ажыл-агый болгаш культура ажыл-чорудулгазынга ажылчы чоннарның инициативазының калбак хөгжүлдезиниң чылдары болган. Ленинчи улуг чагыгларны чайгылыш чок боттандырбышаан, партия болза калбак улус массаларны бодун долгандыр улам-на сырый каттыштырган.

Совет чурт чаа улуг чаагай сорулгаларны шиитпирлээриниң мурнунда турар. СЭКП-ниң XXI съездизи 1959—1965 чылдарда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайларын чугаалажыр болгаш бадылаар. Чеди чыл планы коммунистиг тургузуушкуннуң улуг программазы болур, ону күүседири Совет чуртту улам-на күчүлүг болгаш байлак болдурар, капиталистиг система-биле социалистиг системаның тайбың чарыжынга тиилелгелерге шиитпирлиг ужур-дузалыг болур. Айыттынган планнарның боттанырынга совет улус долу бүзүрелдиг.

2. Тургузукчу планнарны боттандырарынга шиитпирлиг роль совет кижилерниң болур. Коммунизмниң херээнге оларның бердиниишкини, күш-ажылче тура-соруу, Коммунистиг партияның улуг сорулгаларын амыдыралга боттандырып билири—бистиң тиилелгелеривистиң үндезини. Совет чуртта улусчу уран-салымнарның үнер дөзү эгээртинмес. Коммунизмниң улам-на чаа-чаа миллион-миллион тургузукчулары совет ниитилелдиң медерелдиг болгаш идепкейлиг ажылдакчыларының хүрээлеңинде туруп ап турар. Аныяк салгалды кижизидери болгаш өөредири, ажыл-агыйның, эртемниң болгаш культураның бүгү талаларынга бедик мергежилдиг кадрларны белеткээри Коммунистиг партияның болгаш совет күрүнениң онза сагыш салыышкынының кезээде кол чүүлү болур ужурлуг деп В. И. Ленин өөреткен.

Билиглиг, культурлуг миллион-миллион хамаатыларны, социалистиг тургузуушкуннуң идепкейлиг киржикчилерин совет школа белеткээн. Шылгараңгай эртемденнерниң, инженерлерниң, конструкторларның кайгамчыктыг кадрларын ол өстүрген, оларның дилеп тывыышкыннары болгаш чогаадыкчы күш-ажылы Черниң кылымал эдеринчилери, атомнуг электростанциялар, атомнуг ледокол, дүрген чоруур реактивтиг пассажир самолеттары ышкаш ындыг эртем-техниктиг төөгүлүг тиилелгелерге бүдүп боттанган. Чаа-чаа сорулгаларны школаның мурнунга амыдырал көдүрүп турар. Бистиң ниити билиг болгаш дээди школаларывыс коммунистиг тургузуушкуннуң негелделеринден хожудап, улуг четпестерлиг болуп турар. Оларның колдуу болза амыдыралдан өөредилгениң ам-даа хоорук чоруу болуп турар. Ындыг болган ужурунда коммунистиг тургузуушкуннуң амгы үе-чадазында улус өөредилгезиниң системазының ол четпес чоруу черле шыдажыр арга чок.

Комсомолдуң XIII съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза: «Аныяк оол бүрүзү, уруг бүрүзү школага өөренмишаан, кижиге, ниитилелге үнелиг, ажыктыг чүүлдерни тургузар төлээде, бодун күш-ажылга белеткээр херек деп чүвени билир ужурлуг. Бодунуң ада-иелериниң байдалындан хамаарылга чокка, кижи бүрүзүнге—өөренир болгаш өөренип алгаш,—ажылдаар деп чаңгыс орук турар ужурлуг».

Совет ортумак болгаш дээди школалар совет улустуң бүгү тургузукчу ажыл-чорудулгазынга улам-на идепкейлиг рольду ойнаан турар төлээде улус өөредилгезин эде тургузар чорукту чорудары эргежок чугула. Ындыг эде тургузуушкуннуң оруктары «Школаның амыдырал-биле харылзаазының дугайында болгаш чуртта улус өөредилгезиниң системазын улам ыңай сайзырадыр дугайында» СЭКП Төп Комитединиң Бирги секретары эш Н. С. Хрущевтуң Демдеглелинде айыттынган. Ук Демдеглелде тайылбырлаттынган, СЭКП ТК-ның Президиумунуң чүүлдүгзүнүп көрген саналдарын школаны эде тургузарын өйү келген сорулга кылдыр санап турар совет хөй-ниити база изии-биле деткип турар. Ол саналдар болза өзүп орар салгакчыларның коммунистиг кижизидилгезиниң болгаш экономиканың, эртемниң база культураның бүгү адырларынга кадрларны белеткээриниң херээн улам-на бедик көдүреринче угланган.

Школа болгаш коммунизм тургузуушкуну

3. Ниитилелдиң коммунистиг чаартылгазы чаа кижини кижизидери-биле чарылбас холбаалыг, ол чорукка угаан-бодал байлаа, мораль талазы-биле арыг-силиг чорук болгаш күш-дамыр сайзыралы чөп шын дүүшкен турар ужурлуг. Коммунистиг даартагы хүннүң кижизи мөлчүкчү тургузугдан төрүттүнген төлеп чок демдектерден—хуу өнчүзүрек хөөнден, өскениң күш-ажылының күсели-биле чурттаар дээр күзел-чүткүлден, хуузун бодаар кызыы эрге-ажыктардан, дужун хараар чоруктардан болгаш ол янзылыг оон-даа өскелерден хостуг болур.

Эрги ниитилелдиң чүдек-бужар кол чүүлдериниң бирээзи болза күш болгаш угаан ажылының аразынга тамы болуп турган. Угаан ажылын күш ажылдан аңгылаар чорук бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге хуу өнчүнүң тыптып келгени-биле болгаш ниитилелдиң өжээннешкек удурланышкак аңгыларга хуваалганы-биле тыптып келген. Капитализмниң чөрүлдээлериниң өзүлдези угаан болгаш күш ажылының аразында удурланышкакты улам-на ханылаткан. Бир талазында, үлүг-хуузу—чагыртырыышкын болгаш аар-берге күш-ажылы болуп турар кижилерниң ядараңгай-түреңги массазының, база өске талазында,—эң-не алыс бүдүжүнден тура угаазылап бодаар, эргелеп башкарар, эртемни, литератураны, уран-чүүлдү хөгжүдер хүлээлгелиг дээр аянныг каш борбак кижилерниң кезээ шагда туруп турары чайлаш чок дээр дугайында буржуаз тоожуну марксисчи өөредиг буруу шаап каапкан. Мөлчүттүрүгнүң кинчи-бегинден хосталган ажылчы чоннар кеш-сөөгүнүң, националының болгаш өске-даа ылгалдарындан хамаарылга чокка, күрүнени мөлчүкчүлерден дора эвес, харын олардан дээре эргелеп башкарып турар, ажыл-агыйны, эртемни, литератураны, уран-чүүлдү туруп көрбээн темпилер-биле хөгжүдүп турар дээрзин Совет Эвилелиниң дуржулгазы, кыдат улустуң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның улустарының дуржулгазы бүзүредип көргүскен.

4. Угаан ажылын күш ажылдан хоорулдурганы, угаанның ажыл-чорудулгазын мөлчүкчү аңгыларның монополиязы болдурганы кижиниң бодаар арга-мергежилиниң хөгжүлдезинге аажок улуг каражаны таварыштырган. Миллион-миллион бөдүүн кижилерге культура болза чүс-чүс чылдарда хоругдаттырган үре-түңнел болуп турган. Эрги ниитилел болза чогум утказы-биле алырга, школаны ажылчы чоннарның калбак массаларынга чедиимес болуп, мөлчүкчүлерниң эрге-ажыктарынга бараан болзун дээш ону чүс-чүс чылдарда тудуп турган. Күш болгаш угаан ажылының аразында боттуг ылгалдар чоорту узуткаттынып база угаан болгаш күш ажылының сырый каттыжыышкынын быжыглап турар социалистиг ниитилелде эң калбак ажылчы массаларның чүгле бүдүрүлгечи эвес, харын угаан-бодал ажыл-чорудулгазының бүгү талаларының хөгжүлдези кайгамчык улуг черге-биле дүргедеттинип турар. Социалистиг күрүне болза бодунуң школазын улуска бараан болур, ажылчы чоннарга билиглерни бээр, бүгү улусчу уран-салымнарның өзүлдезинге идиг бээр кылдыр ынчалдыр тургузуп турар. Совет школа өзүп орар салгакчыларны эң-не депшилгелиг идеяларның, коммунизмниң идеяларының ёзузунга кижизидип, өртемчейни ёзулуг эртем ёзузу-биле билириниң үндезини—материалистиг үзел-бодалды аныяктарга төрүттүндүрүп турар. Ниитилелдиң материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарының өзүлдезинге, кижиниң бодунуң бүгү талалыг өзүп хөгжүлдезинге кызыгаар чок аргаларны социализм ажыткан. Делегей культуразының бүгү-ле чедиишкиннери социализм үезинде массаларның эдилел байлаа болу бээр.

5. Күш-ажыл капитализмниң үезинде аар-берге човулаң болуп турарындан социалистиг тургузугнуң тургустунуп бадыткаттынганының ачызында ол бисте кижи бүрүзүнүң алдарының болгаш хамааты хүлээлгезиниң херээ болу берген. «Кижи бүрүзүнден ооң арга-мергежилдериниң хирези-биле—кижи бүрүзүнге ооң ажылдаан хирези-биле» деп принцип социализм үезинде боттанып турары билдингир болгай. Ынчалза-даа ол принцип мөңге эвес. Коммунистиг ниитилелге—«кижи бүрүзүнден ооң арга-мергежилдериниң хирези-биле—кижи бүрүзүнге ооң хереглээн хирези-биле» деп өске принцип колдаан болур. Ол дээрге коммунизм үезинде чалгаа болгаш байыр-наадымзыг чорук тергиидээн турар колчук амыдырал болур дээни ол эвес-тир. Коммунистиг даартагы хүн солун, чогаадыкчы, күш-ажылчы, культурлуг амыдырал болур. Күш-ажыл болза кижиниң амыдыралының бирги хереглели болу бээр. Ооң-биле кады кижи болза эртем, литература, музыка, уран-чурулга, спорт болгаш ооң бодунга таарышкан өске-даа чүүлдер-биле ажылдаарынга оранчок хөй үе-шактыг болур. Коммунистиг ниитилелге «бүдүрүүшкүн бүгү кижилерниң байлак болурунга санаттынган болур-даа болза, бүгү кижилерниң **хостуг үе-шактары** өзүп турда безин бүдүрүкчү күштерниң хөгжүлдези аажок дүрген бурунгаарлаар» деп Маркс бижээн.

Маркстың ол улуг өттүр көрүүшкүнү амыдыралда боттанып турар. Совет ниитилелдиң бүдүрүкчү күштери аажок хөгжээнинден ажыл шагын кызырары болгаш хостуг үе-шакты көвүдедири бөгүнгү хүннүң айтырыы болу берген. ССРЭ-де чеди шактыг ажыл хүнүнче, а үлетпүрнүң чамдык адырларынга—алды шактыг ажыл хүнүнче шилчиишкин чоорту боттанып турар. Бүдүрүкчү күштерниң улам ыңайгы өзүлдези-биле болгаш Совет Эвилелиниң ниити байлааның көвүдээшкини-биле кады ажылдакчыларның хостуг үе-шагы улам-на өзер. Ол чүл дээрге, совет кижи бүрүзү бодунуң күш-ажылын өөредилге-биле, бодунуң билиин калбартыры-биле болгаш угаан-бодал хереглелдерин хандырары-биле холбаштырарының улам-на улуг аргаларлыг болур дээни ол-дур, угаан-бодал хереглелдери дүрген өскен тудум-на коммунизмче улам-на чоокшулаар бис.

Коммунизм дээрге капитализм үезинге бодаарга, хамыктың мурнунда күш-ажылдың эң-не бедик бүдүрүкчүлүү болур дээрзиниң дугайында ленинчи өөредигни барымдаалааш, үлетпүрге-даа, көдээ ажыл-агыйга-даа ажылчы чоннар эң-не бүдүрүкчүлүг аргаларны, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин нептередир ужурлуг. Бүдүрүлгениң механизациязының, автоматизациязының болгаш химизациязының дүргедээшкинниг хөгжүлдези, электрониканы, сан-санаар тургузулгаларны калбаа-биле ажыглаары, электрижидилгени болгаш өске-даа бедик бүдүрүкчүлүг аргаларны бүгү хемчеглер-биле хөгжүдери күш-ажылдың бүдүш-шынарын үндезини-биле өскертип турар. Ажылчыннарның болгаш колхозчуларның күш-ажылы бодунуң чогум утказы-биле алырга, инженерлерниң, техниктерниң, агрономнарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа тускай эртемниглериниң күш-ажылынга улам-на чоокшулап кел чыдар. Ам сайзыраңгай станоктарны, эң-не ылаптыг хемчег, контроль приборларын болгаш аппараттарны ажыглап билири, техниктиг нарын саналгаларны болгаш төлевилелдерни билири ажылчыннардан негеттинип турар. Мынчангаш, Совет Эвилелиниң техника-экономиктиг хөгжүлдезиниң эң чоокку болгаш ыраккы перспективалары бистиң ниитилеливистиң бүгү ажыл-ишчилеринге улам-на бедик негелделерни кылып турар. Бүгү талалыг эртем-билиг оларга амыдыралчы чугула хереглел болуп бар чыдар.

Коммунистиг ниитилелге бүдүрүлгени автоматчыдары-биле кады күш-ажылы база чиде бээр дээр бадыткал эң-не ханы алдагдал болуп турар. Кайгамчык улуг техниктиг депшилге күш-ажылын хемчээл чок чиигедир, кижиниң шаанда үзер хөй-хөй профессиялар чидип турар болгаш улам ыңай-даа чидер апаар болбайн-аан. Ынчалзажок кижиниң таарымчалыг хөгжүлдези организмни быжыктырып, ооң амыдыралчы функцияларын бедидип турар чогаадыкчы болгаш өөрүшкүлүг күш-ажыл чокта бодаттырар-даа арга чок. «Баш болгаш холдар алыс бүдүжүнден тура-ла чаңгыс ол-ла организмге хамааржып турары ышкаш, күш-ажылдың чорудулгазынга баштың болгаш холдуң күш-ажылы тутчуп турар» деп К. Маркс бижээн. Коммунистиг ниитилелдиң тургузукчуларының чаа салгакчылары ниитиге ажыктыг ажыл-чорудулгага киришпишаан, шыдаар шаа-биле болгаш эң-не янзы-бүрү хевирлерге күш-ажылын кылыр ужурлуг.

6. Өөредилгени бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле холбаштырар дугайында бодал кижи төрелгетенниң мурнакчы угааннарын шагдан бээр хаара тудуп турар. Социалистер-утопистер Кампанелла, Фурье, Оуэн, улуг орус революсчу демократ Чернышевский олар безин келир үениң ниитилелин чуруп көргүспүшаан, социализм үезинде өөредилге бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле сырый холбаалыг болур деп чугаалап чорааннар. Улуг бодалчылар Маркс, Энгельс, Ленин өөредилгени бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле холбаштырарының идеязын социализм болгаш коммунизм дээш пролетаржы демиселдиң боттуг үндезининге тургузуп, ону социалистиг ниитилелге аныяктарның политехниктиг кижизидилгези-биле алызындан холбаштырганнар. Чогуур назынындан тура уругларны кижизидерде бүдүрүкчүлүг күш-ажылды өөредилге-биле болгаш гимнастика-биле холбаштырары эргежок чугула деп Маркс бижээн. Ол чорук «чүгле ниитилел бүдүрүлгезин бедидериниң аргазы эвес, харын бүгү талазы-биле сайзыраңгай кижилерни тургузарының карачаңгыс аргазы болур». «Социалистиг ниитилелге күш-ажыл-биле кижизидилге холбаалыг болур болгаш ындыг арга-биле өзүп орар салгакчыларга эртем талазы-биле кижизидилгеге практиктиг үндезин суур кылдыр-даа янзы-бүрү талалыг техниктиг өөредилге хандыртынган болур» деп Энгельс онзалап демдеглеп чораан. Октябрь революциязының мурнунда-ла Ленин өөредилгени бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле холбаштырарынга үндезилээш, социалистиг ниитилелге уругларны болгаш аныяк чаштарны кижизидерин айтып чораан.

7. Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң эртем талазы-биле өттүр көрүүшкүнүн совет школаның дуржулгазы бадыткап турар. Боттарының өөредилгезин, кижизидилгезин болгаш эртем-билиин эрги, мөлчүкчү ниитилелге удур ажылчы чоннарның демисели-биле сырый холбаштырбышаан, өзүп орар салгакчылар коммунизмден өөренир ужурлуг деп комсомолдуң III съездизинге төөгүлүг чугаазынга В. И. Ленин тайылбырлаан. Аныяктар болза школаларга хагдынмайн, харын боттарының өөредилгезин болгаш эртемин ажылчыннарның болгаш тараачыннарның күш-ажылы-биле холбаштырар ужурлуг. «Чүгле күш-ажылга ажылчыннар-биле болгаш тараачыннар-биле кады ёзулуг коммунистер болу берип болур»—деп В. И. Ленин айтып чораан. Ол өөредиин тодаргайжытпышаан, ооң чугаалааны болза, аныяктар боттарының өөредилгезин күш-ажыл-биле, электрижидилгеге үндезилээш, үлетпүрнү болгаш көдээ ажыл-агыйны эде тургузар дээш демисел-биле, улустуң культуразы болгаш чырыдыышкыны дээш демисел-биле холбаштырары эргежок чугула. Өөредилгени бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле холбаштырарының принциви Коммунистиг партияның эң чугула документилеринге хевирлеттинип киирген.

8. ССРЭ-де ёзулуг культура революциязы боттанган. Совет школа аңаа шиитпирлиг рольду ойнаан, бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының культуразын көдүреринге идиг берген. Хаанныг Россияга турганы ышкаш, хожудаңгай национал «кыдыг-кызыгаар» черлер Совет Эвилелинде ам чок. Совет чуртта бүгү улустар төрээн дылында школалыг, культураның болгаш чырыдыышкынның үнер дөстеринче калбаа-биле чедиңгир чорук бүгүдеге ажык, бижик билбес чорукту узуткаан, бүгү-ниити чеди чыл өөредилгезин боттандырган, ортумак болгаш дээди өөредилге калбаа-биле хөгжээн. Амгы үеде ССРЭ-де 50 миллион ажыг кижилер өөренип турар.

Бир эвес 1914 чылда революция мурнундагы Россияга эге болгаш ортумак школага чүгле 9 миллион 650 муң кижи өөренип турган болза, эрткен 1957—1958 өөредилге чылында бистиң ниити өөредилге школавыска өөреникчилерниң саны 28 миллион 700 муң кижи, а улуг кижилерге школаларныы-биле кады—30 миллион 600 муң кижи болган. Ол-ла үениң дургузунда ортумак школаларның үстүкү класстарынга өөреникчилерниң саны барык 40 катап көвүдээн. Чүгле 1958 чылдың дургузунда безин ниити билигниң ортумак школаларын база ажылчын болгаш көдээ аныяктар школаларын 1 миллион 600 муң оолдар болгаш кыстар дооскан.

Чурттакчы чону эрткен шагда барык калбаа-биле бижик-билиг чок чораан эвилелдешкен республикаларда улус өөредилгезиниң чедиишкиннери онза улуг. Чижээлээрге, 1914 чылда амгы Узбекистанның девискээринге 17 муңдан биче-ле ажыг өөреникчилер турган болза, ам Узбек ССР-ниң школаларында 1 миллион 340 муң ажыг кижи өөренип турар.

1913 чылда 182 муң кижи өөренип турганынга удур, чурттуң дээди өөредилге черлеринде болгаш техникумнарында 4 миллион ажыг студентилер өөренип турар. Европаның Англия, Франция, Германияның Федеративтиг Республиказы, Италия ышкаш капиталистиг ындыг улуг чурттарының студентилерин каттыштыр алырга безин, ССРЭ-ниң дээди өөредилге черлеринде студентилер оларнындан барык 4 катап хөй, ынчаарга ол чурттарның чурттакчы чону 200 миллион чыгам кижи, тодаргайлаарга ССРЭ-де чурттакчы чон ышкаш барык ол хире болгай. Бистиң чуртуң улус ажыл-агыйында дээди болгаш ортумак тускай эртемниг 7 миллион 500 муң чыгам тускай эртемниглер амгы үеде ажылдап турар, ынчаарга 1913 чылда ындыг тускай эртемниглер 200 муң четпес турган.

Совет Эвилели эртемниң болгаш техниканың хөгжүлдезиниң талазы-биле делегейде бирги черлериниң бирээзинче көдүрүлген, тускай эртемниглерни белеткээриниң хемчээлдериниң болгаш шынарының талазы-биле бүгү чурттарны ашкан. Черниң баштайгы совет кылымал эдеринчизи октаргай делгеминче ужудуп үне бээрге, капиталистиг делегейден чүвени чөптүг угаап бодаар хөй-хөй кижилер совет эртемниң болгаш техниканың чайынналчак тиилелгезин болдуруп турар чылдагааннарның санынга ССРЭ-де ортумак болгаш дээди өөредилгениң калбак хөгжүлдезин база бедик деңнелин бирги черге кылдыр хүлээп көргеннер. Оларның школазынга деңнээрге, совет ортумак школада математиканы, физиканы, химияны, биологияны өөрениринче хөй үе-шакты болгаш кичээнгейни салып турарын америк парлалга дүвүрээзин-биле бижээн. Чагырыкчы бөлүктери кол чер ээлээр бис деп чүткүл салып, мактанып турган Американың Каттышкан Штаттары ам АКШ тускай эртемниг кадрларны белеткээр талазы-биле Совет Эвилелин чедер ужурлуг деп медеглеп турар. Бо дээрге чоргаарланмас аргажок ындыг чедиишкин-дир.

Боттарының бүгү билиглерин болгаш күжүн, арга-мергежилин болгаш уран-салымын коммунизм тургузуушкунунга берип турар аныяктарның кайгамчык салгалы совет ниитилелде кижизиттинген. Совет аныяктарның бедик моральдыг шынарлары баштайгы беш чылдар планнарының чылдарында социализм тургузуушкунунуң күш-ажылчы фронтуларынга, Ада-чурттуң Улуг дайынынга, кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алыр талазы-биле маадырлыг ажыл-херектерге, улуг электростанцияларны, шахталарны, домна суугуларын тударынга, бистиң чуртувустуң чөөн болгаш соңгу талаларынга чаа үлетпүр төптерин тударынга болгаш бөгүнгү хүннерниң өске-даа хөй-хөй күш-ажылчы маадырлыг чоруктарынга чырыткыландыр илергейлеттинген.

9. Коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң чорудулгазынга бүдүрүкчү күштерниң депшилгелиг хөгжүлдези, социалистиг ниитилел харылзааларының сайзыраашкыны, совет демократияның улам ыңай хөгжүлдези бистиң аныяктарывыстың коммунистиг кижизидилгезиниң болгаш өөредилгезиниң чаа-чаа сорулгаларын көдүрүп үндүрер болгаш чедиишкинниг шиитпирлээр төлээде, таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар.

Бистиң школавыстың улуг четпес чүвези болза өөредилгениң амыдыралдан ам-даа хоорук чоруу, школаны дооскаңнарның практиктиг ажыл-чорудулгага багай белеткелдиг чоруу болуп турар деп СЭКП-ниң XX съездизинге айтып турган. СЭКП ТК-ның съездиге отчет илеткелинде чугаалааны болза: «Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар төлээде, техниканың болгаш бүдүрүлгениң айтырыгларының талазы-биле билиглерниң үндезиннерин берип турар чаа эртемнерни школаларга чүгле башкылап чорудар эвес, харын бүдүрүлгелерде, колхозтарда болгаш совхозтарда, дуржулга черлеринде болгаш школа мастерскаяларында күш-ажылче өөреникчилерни үргүлчү хандыкшыдары база эргежок чугула. Он чыл школазын дооскан оолдар болгаш уруглар дээди өөредилгеже орукту ажыдып турар эки ниити эртемниг болуру-биле кады, практиктиг ажыл-чорудулгага белеткеттинген турар төлээде, ортумак школаның өөредилге программазын бүдүрүлгени специализастаарының талазынче колдады эде тургузар херек, чүге дээрге доозуп үнгеннерниң хөй кезии улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында күш-ажылче дораан-на хандыкшып кире берген турар кылыр херек».

Школаны амыдыралче чоокшуладыр талазы-биле съезд соонда чамдык ажылды кылган. РСФСР-ниң, Украинаның болгаш эвилелдешкен өске-даа республикаларның элээн хөй школаларында өөредилгени бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле холбаштырарының мөөңнеттинген баштайгы дуржулгазы үнелиг болгаш перспективтиг болуп турары маргылдаа чок. Чижээлээрге, Ставрополь крайда колхозтарга өөреникчилер бригадаларын тургузарының кайгамчыктыг инициативазы төрүттүнген. Оларны 8—9-ку класстарның өөреникчилеринден четчелеп турар. Ындыг бригадаларга чер участоктарын колхозтар быжыглап турар. Өөреникчилер школаның күш-ажыл талазы-биле программазынга дүүштүр көдээ ажыл-агыйда ажылдарның комплексизин боттарының шыдаар шаа-биле күүседип турарлар. Кыжын болгаш чазын ажылдаарынга тускай шактарны берип турар, а чайгы үеде өөреникчилер колдуунда колхозка ажылдап турар. Оолдарны болгаш уругларны күш-ажылга кижизидип, сагылга-чурумга өөредип болгаш көдээ ажыл-агыйның төлептиг мастерлери болурунга белеткеп турар.

Өөредилгени бүдүрүлге-биле болгаш күш-ажыл-биле холбаштырып турар элээн хөй школаларның дуржулгазын хандыр өөрениири улус өөредилгезин эде тургузарынга дузалаар.

Ынчалзажок ортумак болгаш дээди школаларның хөй кезиинде байдал херек кырында барык өскерилбээн, школаның амыдырал-биле харылзаазы мурнуку хевээр мырыңай четпес. Ынчангаш партияның Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар талазы-биле практиктиг хемчеглерниң дугайында болгаш чуртта улус өөредилгезиниң системазын улам ыңай сайзырадыр дугайында айтырыгны долу хемчээлге көөрүн эргежок чугула деп санап турар.

«Бистиң өзүп орар салгакчыларывысты школаларга кижизидериниң системазын шиитпирлиг эде тургузары эргежок чугула,—деп школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар дугайында эш Н. С. Хрущевтуң Демдеглелинде чугаалаттынган.—Бо херекте эң-не кол чүве—школага кирип турар бүгү уругларга ыдыктыг лозунг болуп, бүгү уруглар ажыктыг күш-ажылга, коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга киржилгеже белеткенир ужурлуг лозунгуну бээр херек. Ынчаарга фабрикада азы колхозта, үлетпүр бүдүрүлгезинде, совхозта, МТС-те, СТС-те азы албан черинде кандыг-даа күш-ажыл, ниитилелге ак-сеткилдиг, ажыктыг күш-ажыл ниитилелдиң чаагай чүүлдери-биле чурттап болгаш оларны ажыглап турар кижи бүрүзүнге база эргежок чугула ыдыктыг күш-ажыл болуп турар. Кижи бүрүзү коммунистиг ниитилелге чурттавышаан, ол ниитилелди тургузарынга болгаш улам ыңай хөгжүдеринге бодунуң күш-ажылы-биле шыдаар-ла салыышкынын киирер ужурлуг. Бистиң өзүп орар салгакчыларывысты амыдыралга, ажыктыг күш-ажылга белеткээри, бистиң аныяктарывысты социалистиг ниитилелдиң принциптерин ханы хүндүлеп көөр кылдыр кижизидери—бо сорулга бистиң школавыстың кол сорулгазы болур ужурлуг».

Совет школа болза эртемнерниң үндезиннерин эки билир болгаш ооң-биле кады үргүлчүнүң күш-ажылынга арга-мергежилдиг, бүгү талазы-биле эртем-билиглиг кижилерни белеткээр, ниитилелге ажыктыг болур, ниитилелге эргежок чугула үнелиг чүүлдерни бүдүреринге идепкейлиг киржир күзел-чүткүлдүг аныяктарны кижизидер хүлээлгелиг.

Ортумак школа дугайы

10. Улус өөредилгезиниң ССРЭ-де туруп турар системазы ийи он ажыг чылдар мурнунда тургустунган. Үжен чылдарда, улус ажыл-агыйының социалистиг чаартылгаларының үезинде, дээди өөредилге черлеринге эртемнерниң үндезинин эки шиңгээдип алган, чогуур эртем-билиглиг кижилерни белеткээр сорулга—школа мурнунга салдынган турган. Дээди өөредилге черлеринге киреринге эргежок чугула ниити билиг талазы-биле билиглиг өөреникчилер белеткээринге школа кол кичээнгейни салып турган. Ол болза чаңгыс талалаар чорукка, аныяктарны өөредиринге чамдык дашкаарланчак чорукка, школаны амыдыралдан хоорарынга чедирген, ол чорук кижизидилге ажылынга улуг четпестерни болдурган. Школа колдуунда кижизидилгениң сөс кырында методтары-биле кызыгаарлаттынгаш, уругларны болгаш аныяктарны ниитиге дузалыг күш-ажылга хире шаа-биле киржиринге чаңчыктырарынче эргежок чугула кичээнгейни салбайн келген.

Ооң түңнелинде ортумак школа дооскан хөй-хөй аныяк оолдар болгаш кыстар дээди азы бети дээрге-ле ортумак тускай өөредилге черинге өөредилгезин үргүлчүлээрин боттарынга карачаңгыс таарыжыр амыдыралчы орук кылдыр көрүп, фабрикаларже, заводтарже, колхозтарже болгаш совхозтарже ажылга тура чок барып, а оларның чамдыктары күш-ажыл кылырын боттарынга дорамчылаашкынныг чүүл кылдыр санап турарлар. Ынчаарга ортумак өөредилгениң үргүлчү калбарыышкыны аныяктарның хөй кезиин, школа дооскаш, бүдүрүкчү күш-ажылга шуут кирер ужурлуг дээрзинге чаятаар-ла чедирип турар. Моон-биле кады үлетпүрнү болгаш көдээ ажыл-агыйны четчир бедик ниити билиг белеткелдиг аныяктар-биле долдурарын техниктиг депшилге негеп турар.

Амгы үедеги байдалдарда дээди өөредилге черлери, заочный болгаш кежээки өөредилгени катай алырга, чылда 450

(Уланчызы 3-кү арында).

ШКОЛАНЫҢ АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХАРЫЛЗААЗЫН БЫЖЫГЛААР ДУГАЙЫНДА БОЛГАШ ЧУРТТА УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ СИСТЕМАЗЫН УЛАМ ЫҢАЙ САЙЗЫРАДЫР ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тезистери

(Уланчызы).

муң хире кижини хүлээп ап турар. 1954 чылдан 1957 чылга чедир үениң дургузунда ортумак школа дооскаңнарының иштинден дээди өөредилге черлеринге болгаш техникумнарга 2,5 миллион ажыг кижи кирбээн. Ортумак школаларда өөредилге программаларының амыдыралдан хоорук чоруунуң хараазы-биле хөй-хөй аныяк оолдар болгаш кыстар күш-ажылчы чаңчылдар чок, бүдүрүлгени билбес болуп турар, ол чорук оларны ажылга киирерингe улуг бергелерни тургузуп, аныяктарның болгаш ада-иелериниң хөй кезиинге таарзынмас чорукту болдуруп турар.

Ол бүгү болза школа ажылын эде тургузарының эргежок чугулазын шыңгыызы-биле негеп келген.

11. Школаны эде тургузарының сорулгаларын шын шиитпирлээринге кол чүүлдер болза хамыктың мурнунда бүгү аныяктар чогуур назы-хардан эгелеп ниитиге дузалыг күш-ажылга киришкен турарында болгаш оларны эртемнерниң үндезиннеринге өөредирин үлетпүрге азы көдээ ажыл-агыйга бүдүрүкчү күш-ажыл-биле холбаштырган турарында болур. Күш-ажылды база өөредилгени уругларның болгаш аныяктарның дыштаныылгазы-биле, өйүнде күш-ажыл хөгжүлдези-биле таарымчалыг холбаштырарынга үндезилеттинген, нииti, политехниктиг болгаш профессиональдыг өөредилгениң ортумак школага шын деңзигүүрүнүң эргежок чугулазы оортан үндезилеттинер.

Мынчангаш школага эртемнерниң үндезиннерин өөрениириниң башкылаашкынының утказын, организациязын болгаш методтарын тодарадып турар, кол эгези болза өөредилгениң амыдырал-биле, бүдүрүлге-биле, коммунистиг тургузуушкунуң практиказы-биле ханы харылзаазы ол болган турар ужурлуг. Өөредилгениң баштайгы чылдарындан-на эгелеп уругларны ниитиге дузалыг ажыл-чорудулгага, күш-ажылга улам-на киришкен турар ужурлуг кылдыр сеткил-сагыш талазы-биле белеткезе чогуур.

Өөредилгениң амыдырал-биле болгаш кылдынып болгу дег күш-ажыл-биле харылзаазынга үндезилээш, өзүп олурар салгакчыларның өөредилгезин база кижизидилгезин организастаарын школачыларның назы-харын өөренип көрүп тургаш чорудары эргежок чугула. Бистиң бүгү аныяктарывыс 15—16 хардан эгелеп ниитиге дузалыг күш-ажылга киришкен турза чогуур. Ынчангаш ортумак өөредилгени ийи чадага хуваары эргежок чугула.

12. Ортумак өөредилгениң **бирги чадазы** ам туруп турар чеди чыл школазының орнунга тургузуп турар **ыявыла сес чыл школазы** болур ужурлуг. Ыявыла сес чыл школазы болза чеди чыл школазы-биле деңнээрге улус чырыдыышкынының хөгжүлдезинге дыка бурунгаар базым болур. Сес чыл школазы ниитиге дузалыг ажыл-чорудулгага киржиринге сеткил-сагыш болгаш практика талазы-биле эки белеткеттинген, элээди назылыгларны бүгү-нииti өөредилге билиглериниң улуг хемчээли-биле белеткеп үндүрер. Ындыг школа коммунистиг кижизидилгениң, күш-ажылчы болгаш политехниктиг өөредилгениң сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээр, өөреникчилерге чүүл-бүрү улам-на калбак билиглерни хандырар, чеди чыл школазында бар турар эмин эртир хөй өөредилге шактарын чайладыр арганы бээр, ынчангаш уругларның күш-дамыр кижизидилгезин шыңгыы тургузар болгаш оларга эки уран-чечен чаңчылды хөгжүдер арганы бээр. Сес чыл школазының өөреникчилери уругларның күш-ажылчы белеткелинге херээжен кижиниң күш-ажылының онза чүүлдери барымдаалаттынган турар ужурлуг.

Школа болза өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың чорудулгазында бистиң ниитилеливисте күш-ажылдың янзы-бүрү хевирлери-биле өөреникчилерни таныштырар, школачыларда бар сундугуушкунну илередир болгаш келир үеде мергежилди медерелдиг шилип алырынга оларга дузалаар хүлээлгелиг.

Сес чыл школазы болза долу эвес ортумак күш-ажылчы нииti билигниң политехниктиг школазы болур. Хөй эвес чурттакчыларлыг черлерге I—IV класстарлыг эге школаларны хевээр артырза чогуур. Ол школаларны дооскаңнар эң чоокку школаның V класстарынга кирер.

Бүгү аныяктар 8 чыл школазын доозары билек бүдүрүлгелерге, колхозтарга болгаш өскелерге-даа ниитиге дузалыг күш-ажылга киришкен турар ужурлуг. Оон-биле күш-ажылга болгаш өөредилгеге бүгү хамаатыларга улам-на деӊ байдал тургустунар, ол болза ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның маадырлыг чаңчылдарының ёзузунга аныяктарны кижизидериниң эки аргазы болур.

13. Аныяктар долу ортумак өөредилгени өөредилгениң **ийиги чадазында** алыр. Өөредилгени бүдүрүкчү күш-ажыл-биле каттыштырарынга үндезилээш, ортумак өөредилгени доозары дараазында оруктар-биле боттанган туруп болур.

Бирги, кол орук. Сес чыл школазын дооскаңы билек, бүдүрүлгеже баар аныяктар, эң баштайгы профессиональдыг белеткелди алырлар, а оон соонда, бүдүрүлгеге ажылдап тургаш, **ажылчын азы кедээ аныяктарның** школазынга өөренирлер. Ол школа бодунуң өөреникчилеринге долу ортумак өөредилгени бээр болгаш оларның профессиональдыг мергежилин бедидеринге дузалаар ужурлуг.

Ийиги орук, сес чыл школазын дооскан аныяктарны чоогунда үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхозтарның, совхозтарның, сеңгелге-техника станцияларының болгаш оон-даа өскелерниң суурунга өөредилгени бүдүрүкчү күш-ажыл-биле каттыштырар болгаш улус ажыл-агыйының азы культураның адырларының бирээзинге ажылдаарынга өөреникчилерге долу ортумак эртемни болгаш профессиональдыг белеткелди бээр бүдүрүлге өөредилгези-биле **ортумак нииti билиглиг күш-ажылчы политехниктиг школага** (фабрика-завод болгаш көдээ ажыл-агый өөредилгезиниң школалары хевирлиг) өөредирин көрүп турар.

Үшкү орук, аныяктарның чамдызын өөреникчилер долу ортумак эртемни, ажылчын тускай эртемни болгаш ортумак мергежилдиң тускай эртеминиң адын алыр, сес чыл школазының суурунга ажылдап турар **техникумнарга** өөредирин көрүп турар.

Улус өөредилгезиниң чаа системазы аныяк оолдар болгаш кыстар бүрүзүнге амыдыралга эки белеткениринге, тускай профессияны алыр база бодунга эң-не таарыжыр дооскан ортумак эртемни шилип алыр арганы бээр.

14. Ажылчын болгаш көдээ аныяктарның ортумак школаларын бүдүрүлгеде болгаш албан черлеринде ажылдап турар аныяк оолдар, кыстарның ортумак эртемни доозуп алырынга таарыштыр тургузар. Ындыг школалар ээлчеглиг, кежээки, сезоннуг (көдээ черлерге) болгаш заочный болуп болур. Ажылдап турар аныяктарны ол школаларже хаара тудар, оларның таарымчалыг кичээлдээрин болгаш башкылаашкынының шынарын шиитпирлиг экижидерин хандырып турар, шак ындыг байдалдарны тургузары эргежок чугула. Бүдүрүлгеден чартыкпайн чедиишкинниг өөренип турарларга кызырган ажыл хүнүн азы бүдүрүлгеде ажылдап неделде 2—3 хүн хостаарын доктаадыры чугула.

Ол школаларның өөреникчилеринге чүгле долу ортумак өөредилге алыр эвес, харын профессиональдыг белеткелин сайзырангайжыдар, ханыладыр арга тургустунган турар ужурлуг. Ажылчын болгаш кедээ аныяктарның школазынга өөредилгениң хуусаазын үш чыл кылдыр доктаатса чогуур. Ажылдап турар аныяктарның ортумак эртем чедип алырын бүгү хемчег-биле деткиир, ортумак школага хуусаадан эрте экзаменнер дужаарын мактап демдеглээр херек.

Аныяк ажылчыннарның болгаш колхозчуларның бүдүрүлге разрядын бедидерде болгаш оларны ажылга депшидерде оларның школага чедиишкинниг өөренип турганын база хөй-нииti бүдүрүлге талазы-биле характеристиказын өөренип көөрү чугула.

Ажылдап турар аныяктарның чамдык кезии чеди чыл өөредилгези чок болуп турары-биле холбаштыр ажылчын болгаш көдээ аныяктарның школалары чамдык үеде үшкү класстан эгелээш бүгү класстарлыг туруп болур. Эргежок чугула таварылгада оларның чанынга улуг кижилерниң класстарын организастап болур.

Ажылчын болгаш көдээ аныяктарның школаларын дооскаңнар ортумак эртемниң дугайында аттестатты алыр болгаш дээди өөредилге черлеринге кирер эргелиг болур.

15. Бүдүрүлге өөредилгелиг ортумак нииti билиглиг күш-ажылчы политехниктиг школаларны (фабрика-завод болгаш көдээ ажыл-агый өөредилгези хевирлиг) хоорайларга болгаш көдээ черлерге 3 чылда өөренир хуусаалыг кылдыр тургузар. Ол школаларга нииti, политехниктиг болгаш профессиональдыг өөредилгени холбаштырар. Бүдүрүлге өөредилгезинге теорияның болгаш практиканың деңзигүүрүн база өөредилгениң болгаш күш-ажылдың үелерин өөлчештирерин өөреникчилерниң тускай белеткелиниң хевиринден болгаш чер-черниң байдалдарындан хамаарыштыр доктаадыр. Көдээ школаларга өөредилге чылын көдээ ажыл-агый ажылдарының сезоннуг үезин өөренип көрүп тургаш таарыштыр тургузар.

Бүдүрүлге өөредилгезин болгаш ниитиге дузалыг күш-ажылды бүдүрүлгелерниң өөредилге болгаш бүдүрүлге цехтеринге, колхозтарның база совхозтарның өөреникчилер бригадаларынга, өөредилге-дуржулга ажыл-агыйларынга, школалар болгаш школалар аразының өөредилге-бүдүрүлге мастерскаяларынга чорудуп болур.

Күш-ажылчы ортумак политехниктиг школаларны дооскаңнар ортумак эртемниң дугайында аттестатты, оларның шилип алган профессиязының талазы-биле мергежил тывысканының дугайында херечилелди болгаш дээди өөредилге черлеринге кирер эргени алырлар. Ортумак школаларны сес чыл школазындан аңгы кылдыр-даа, оон-биле кады кылдыр-даа тургузуп болур.

16. Совет Эвилелинде өөредилге-кижизидилге албан черлериниң чаа хевири,—аныяк салгакчыларның өөредилгезиниң болгаш коммунистиг кижизидилгезиниң эң-не таарымчалыг байдалдары тургустунуп турар — **школа-интернаттар** бадыткаттынган болгаш улам улуг хөгжүлдени ап турар. Ортумак өөредилгениң системазын эде тургузары-биле дүүштүр школа-интернаттарны бирги—сески класстар составтыг-даа, база бирги—он бирги класстар составтыг-даа кылдыр чер-черниң байдалдарындан хамаарыштыр организастап болур. Олар сес чыл болгаш бүдүрүлге өөредилгелиг күш-ажылчы политехниктиг ортумак школаның өөредилге планнарын болгаш программаларын ёзугаар ажылдаар ужурлуг. Школа-интернаттар өөредилгени бүдүрүкчү күш-ажыл-биле ёзулуг-ла чөп шын холбаштырарының үлегер-чижектерин көргүзер хүлээлгелиг.

17. Ортумак өөредилгениң ийиги чадазының үстүнде айыткан школаларындан аңгыда, музыка, хореография болгаш чечен чурулга уран-чүүлүнүң талазы-биле эң-не арга салымныг уругларга школаларны артырары ажыктыг. Ол школаларның чанынга эргежок херектиг таварылгаларда хоорайдан дашкаар чурттуг уругларга болгаш хөй уруглар-лыг өг-бүлелерден келген уругларга интернаттарны тургузар. Уругларның хандырылгазының чарыгдалдарынга ада-иелерниң киржилгезин школа-интернаттарга киржилгеге үндезилеп тодарадыр.

Уран-чүүл талазы-биле эң-не арга салымныг уругларга болгаш аныяктарга школалар боттарының өөреникчилеринге нииti ортумак эртемни, күш-ажыл кижизидилгезин болгаш уран-чүүлдүң кайы-бир хевириниң талазы-биле тускай белеткелди бээр. Ол школаларны дооскаңнар оон соонда чогуур дээди өөредилге черинге кирер.

Бүгү уругларның уран-чүүл-даа, ол ышкаш математика, физика, биология болгаш эртемнерниң өске-даа адырларының талазы-биле арга салымныын болгаш эгелээшкинин хөгжүдеринче школалар болгаш улус өөредилгезиниң органнары улуг кичээнгей салыры эргежок чугула. Дээди өөредилге черлериниң болгаш школаларның чанынга белгүмнерни, студияларны, тускай лекторийлерни организастаарын калбаа-биле практикалап, математиктерниң, физиктерниң, химиктерниң, бойдуска, техникага ынакшылдыгларның ниитилелдерин тургузуп, аныяк талантыларны илередир болгаш сагыш човангыры-биле кижизидер. Математикаже, физикаже, химияже, биологияже онза чүткүлдүг болгаш арга салымныг аныяктарга тускай школаларны тургузар дугайында айтырыгны бодаар херек. Ындыг школаларны организастаарда тускай экзаменнерни туткан болгаш школаның башкылар чөвүлелиниң сүмелээни оолдарны болгаш уругларны хүлээп ап болур деп чүве болу-ла билдингир.

18. Ортумак өөредилгениң ийиги чадазының школаларынга амгы үеде 10 чыл школаларынга доктааттынган нииti, политехниктиг билигниң деңнелин бедиткен турар ужурлуг. Физиканы, математиканы, химияны, черчениени, биологияны башкылаарынче онза кичээнгей салыр ужурлуг. Чурттуң бүгү школаларынга даштыкы дылдарны өөренирин үндезини-биле экижиткен турар ужурлуг; чамдык эртемнерни даштыкы дылга башкылаар школаларның четкизин калбартыр херек.

Школаларны эде тургусканының түңнелинде өөреникчилерниң коммунистиг үзел бодалының төрүттүнүп тыптырынга дыка чугула ужур-дузалыг гуманитарлыг өөредилгени кызырып азы кошкадып болбас ужурлуг.

Школачыларның күш-дамыр болгаш эстетиктиг кижизидилгезин чедир үнелевес чорукту узуткаар херек. Техника, уран-чүүл, натуралистиг ажыл, күш-культура болгаш спорт, туризм талазы-биле аныяктарның бот-тывынгыр чоруунуң янзы-бүрү хевирлерин ам-даа улам калбаа-биле хөгжүдер херек.

Школа өөредилгезин эде тургузар чорук өөредилгениң чүгле утказын эвес, харын база методун өөреникчилерниң бот-тывынгыр чоруун болгаш инициативазын бүгү талазы-биле хөгжүдеринче угланыр өскертирин негеп турар. Көргүзүп өөредир чорукту бедидип, кинону, телевидениени болгаш өскелерни-даа калбаа-биле ажыглап, эртемнерниң болгаш бүдүрүлгениң үндезиннерин башкылаарында чүгле чугаа-биле чорудар чорукту узуткаар херек. Техниктиг чогаадылганы, чаа приборлар болгаш майык хевирлер, техниктиг тургузуглар тургузар талазы-биле өөреникчилерниң ажылын, көдээ ажыл-агый дуржулгазын кылыр чорукту школаларга калбаа-биле хөгжүдери онза чугула.

19. Төрээн дылынга өөредилгени совет школада боттандырган. Ол дээрге ленинчи национал политиканың чугула чаалап алышкыннарының бирээзи ол. Националдар аразынга харылзажырының, ССРЭ-ниң улустарының найыралын быжыглаарының, орус болгаш делегей культуразының байлактарын оларга таныштырарының күчүлүг чепсээ болур орус дылды эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның школаларында төрээн дыл-биле кады шыңгыы өөренип турар.

Ынчалза-даа эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның школаларында дылдар өөренир чорукта уругларга хөй шактар онаар чорук туруп турарын барымдаалавайн барып болбас. Херек кырында национал школаларда уруглар үш дылды—төрээн, орус болгаш кандыг бир даштыкы дылды өөренип турарлар.

Бодунуң уругларын школага кандыг дылга өөредирин шиитпирлээр эргени ада-иелерге тыпсыр дугайында айтырыгны өөренип көөр херек. Эвилелдешкен азы автономнуг республикаларның бирээзиниң дылынга башкылаашкын чорудуп турар школага бичии уруг өөренир болза, ол бодунуң күзээни-биле орус дылды база өөренип болур. Ынчаарга бир эвес бичии уруг орус школага өөренир болза, ол бодунуң күзээни-биле эвилелдешкен азы автономнуг республикаларның бирээзиниң дылын өөренип болур. Кайы-бир дылды өөренир класстарны четчелээринге уругларның эргежок чугула саны четчир турда, ону чорудар деп чүве билдингир.

Айтырыгны ынчаар тургузары—бичии уруг кайы дылды ыявыла өөренирин шиитпирлээр эргени ада-иелерге тыпсыры—эң-не демократтыг болуп, бо чугула херекке кандыг-бир чагырар дужаар чорукту чайладыр болгаш школачыларга дылдар өөредири-биле эмин эртир хөй шак онаар чорукту узуткаар арганы бээр. Чогуур таарымчалыг байдал чок школаларга ыявыла өөренир эртемнерниң санынга даштыкы дылды киирбезин чөпшээрээр херек.

20. Школага кижизидилге ажылын шыңгыы экижидерин негеп турар. Ол ажыл билиглерге, күш-ажылга ынакшылдыг, күш-ажылдың кижилерин хүндүлээр кылдыр школачыларны чаңчыктырып, оларны коммунистиг моральдың ёзузунга, Төрээн чуртка болгаш улуска кызыгаар чок бердинер чоруктуң ёзузунга, прелетаржы интернационализмниң ёзузунга кижизидер.

Школага, өг-бүлеге, кудумчуга, хөй-нииti черлеринге өөреникчилерни культурлуг болур чаңчылга кижизидер талазы-биле башкыларның, ада-иелерниң болгаш хөй-нииti организацияларының ажылын дыңзыдары эргежок чугула болгаш бо сорулга-биле чоннуң калбак кезектериниң ортузунга педагогиктиг пропаганданы улуу-биле экижидип, уругларның кижизидилгези дээш ниитилелдиң мурнунга ада-иелерниң, бүгү улуг назылыг кижилерниң харыысалгазын бедидер. Бо херектиң талазы-биле школага болгаш өг-бүлеге партия, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нииti организациялары бүгү таланың дузаламчызын көргүзер ужурлуг. Бүгү улустуң культурлуг деңнелин бедидеринге совет школа идепкейлиг салдарны көргүзер хүлээлгелиг.

Улус өөредилгезиниң болгаш кадык камгалалының органнары өөреникчилерниң күш-ажылының болгаш дыштаныылгазының өөлчештирилгезиниң шын чорууп турарын шыңгыы контрольдап, өөредилге-биле, хөй-нииti ажылы-биле болгаш күш-ажылчы кичээлдер-биле оларга эмин эртир хөй шактар онаарын болдурбайн, школачыларның кадыын улам быжыглаары-биле чугула хемчеглерни алыр.

21. Улус өөредилгезиниң системазын эде тургузар чорук школада пионер болгаш комсомол организацияларының ажылының дугайында айтырыгны чаазы-биле тургузуп турар. Сес чыл школазынга пионер назылыг уруглар болгаш элээди уруглар өөренир. Оон-биле холбаштыр аңаа пионер организациязының ролю өзер. Өөредилгениң ийиги чадазының школаларынга боттарының-даа, бүдүрүлге-биле каттышкаш-даа комсомол организациялары туруп болур. Школаларның пионер болгаш комсомол организацияларының ажылынга база комсомол болгаш партия органнарының талазындан оларны удуртурунга улуг өскерттилгелерни кылырын ол бүгү негеп турар.

22. Уругларның бүгү-нииti ыявыла өөредилгезин боттандырарында улуг четпестерни узуткаары эргежок чугула. Бүгү эвилелдешкен республикаларның хоойлужудулгазынга ыявыла сес чыл өөредилгезин доктаадып, уругларының өөредилгези дээш ада-иелерниң азы оларны солуп турар кижилерниң шыңгыы харыысалгалыын аңаа көөрү ажыктыг. 7-ден 16 хар чедир бүгү уругларны болгаш элээди уругларны сес чыл школаларынга өөредилге-биле хаара тудары дээш чер-черниң совет органнарының харыысалгалыын доктааткан турар ужурлуг. Школа назылыг уругларның болгаш элээди уругларның сан даңзызын ССРЭ-ниң Төп Статистика эргелели болгаш оон чер-черде органнары экижидер хүлээлгелиг.

Ыявыла сес чыл өөредилгезин боттандырар сорулга-биле школа бажыңнарын болгаш уругларга школалар чанынга интернаттар бажыңнарын бюджет-даа күсели-биле, колхозтарның болгаш кооператив организацияларының хөреңгилерин киириштирериниң-даа күсели-биле четчир санныг кылдыр тударын хандырар; ада-иелери ажылда турар уруглар школага аъштанып чемненип, бот кичээл кылыр бөлүктерниң санын школаларга улуу-биле калбартыр; школаларга уругларның изиг чемнерин организастап, чединмес уругларга материалдыг дузаламчы (халас чемгерилге, идик, хеп, өөредилге номнары болгаш оон-даа өске) көргүзери-биле бүгү-нииti өөредилгезиниң фондузун бюджет-даа күсели-биле, колхозтарның, кооператив организацияларының хөреңгилерин киириштирериниң-даа күсели-биле тургузар херек.

23. Совет школага кижизидилгени болгаш өөредилгени эде тургузары башкыларга, мастерлерге болгаш профессионал-техниктиг эртемнерниң башкыларынга чаа, элээн бедик негелделерни салып турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында чуртта башкыларның саны 1914 чылда 280 муң кижи турганындан амгы үеде ийи миллион кижи чедир өскен. Ол болза, социалистиг чырыдыышкынның армиязы деп Ленинниң хүндүткел-биле адааны улуг культурлуг күш болур. Башкының мергежилин эки билир хөй башкылар ССРЭ-ниң школаларында ажылдап турар. Оон-биле кады чамдыкта уругларны өөредирин болгаш кижизидерин аңаа четпес белеткеттинген азы боттарының ажыл-ишчи болгаш моральдыг шынарларының талазы-биле башкы ажылының негелделерин харыылап шыдавас кижилерге дагзып турар. Политехниктиг эртемнер (машина чорудулгазы, көдээ ажыл-агыйның үндезиннери, мастерскаяларга практиктиг кичээлдер) мергежилдиг башкылар-биле багай хандыртынган.

Башкыларның мергежилин бедидери чаңгыс талалыг, колдуунда методиктиг характерлиг болуп турар. Башкылар эртемниң, культураның болгаш техниканың чаа чедиишкиннери-биле четпес таныжып турарлар. Өөредилге кижизидилгелиг ажылдың хевирлерин болгаш методтарын шилип алырынга башкыларның болгаш педагогика коллективтериниң ажылының артык регламентациязын болдуруп турар. Элээн хөй черлерде башкыларның материалдыг байдалының дугайында четчир сагыш салыышкынны илеретпейн турар. Башкыларның күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалдарын экижидерин, оларның идей-теоретиктиг деңнелин болгаш ажыл-ишчи мергежилин бедидерин хандырып турар хемчеглер алдынган турар ужурлуг.

Башкыларның шынар талазы-биле составын экижидер болгаш педагогика кадрларын томуйлаарынга болгаш таарыштыр тургузарынга чогуур чурумну тургузар сорулга-биле эргежок чугула эртем чок башкыларның аттестациязын чорудары чугула.

24. Школаларны эде тургузарының талазы-биле улуг роль педагогика эртеминге онаажып турар. Ындыг болза-даа ол амгызында амыдырал-биле илип үндүртүнүп турар кижизидилгениң болгаш өөредилгениң хөй-хөй үндезин айтырыгларын ам-даа шиитпирлевейн турар. Педагогика эртеминиң хүлээлгези—улус өөредилгезиниң системазын эде тургузарынга кол рольду ээлээри болур. Эртем-педагогика албан черлериниң ажыл-чорудулгазының чугула кезии болза школага өөредилгениң утка-шынарының эртем талазы-биле үндезиннерин (өөредилге планнары, программалар, өөредилге номнары) ажылдап кылыры, аныяктарны өөредириниң болгаш коммунистиг ёзуга кижизидериниң методтарын сайзырангайжыдары болган турар ужурлуг.

Педагогика ажылының деңнелин бедидер сорулга-биле эвилелдешкен республикаларга педагогика талазы-биле эртем ажылын улам калбартыры, педагогика институттарының аразынга харылзааны болгаш шинчилелдерниң түңнелдери-биле бот-боттарының солчулгазын күштелдирери эргежок чугула. РСФСР-ниң Педагогика эртемнериниң Академиязы совет педагогиканың теориязын ажылдап кылырынче, школага политехниктиг болгаш профессиональдыг өөредилгениң айтырыгларынче база эки дуржулганы нептередиринче улуг кичээнгейни салза чогуур.

25. Улус өөредилгезиниң системазын эде тургузарын чер-черниң онзагай чүүлдерин максималдыг өөренип көрбүшээн, чонну школалар-биле хандырарын кандыг-бир арга-биле баксырадырын канчап-даа болдурбайн планныг болгаш организастыг боттандырары эргежок чугула. Чөөн чүктүң эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларының школаларының үстүкү класстарынга үндезин националдарның кыс уругларының санын улам ыңай көвүдедириниң эргежок чугулазынче кичээнгей салыр.

Школа өөредилгезиниң чаа системазынче шилчииринин планын эвилелдешкен республика бүрүзүнге, оон экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезиниң онзагай чүүлдеринге таарыштыр ажылдап кылган турар ужурлуг. Оон-биле кады школаларны 7 чылдыг өөредилгеден 8 чылдың ыявыла өөредилгезинче шилчилгени, а ол ышкаш өөредилгениң ийиги үе-чадазында янзы-бүрү школаларны организастаарын 1959—60 өөредилге чылындан эгелээри болгаш ол ажылды 4—5 чыл дургузунда доозары эргежок чугула. Амгы VIII—X класстарның өөреникчилериниң күш-ажылчы белеткелин күштелдирип тургаш, олар күштүг болуп турар өөредилге планнарын болгаш программаларын ёзугаар ортумак школаларны доозар арганы хандырар.

Ортумак школаларны эде организастаарының планнарын ажылдап кылырда ортумак школаларның доозуп үнүкчүлериниң четчир саны-биле дээди өөредилге черлерин хандырары көрдүнген турар ужурлуг, чүге дээрге улус ажыл-агыйы дээди мергежилдиг аныяк тускай эртемниг кадрлар-биле неметтинеринге үзүктелиишкинниг туруп шыдавас. Ол сорулга-биле эргежок чугула таварылгаларда эвилелдешкен республика бүрүзүнге шилчилге үезинде (4—5 чыл хиреде) ам ажылдап турар ортумак школаларның чамдык санын хевээр артырган турар ужурлуг.

Школаларны эде тургузары болза школаларның материалдыг баазазын быжыглаарының, кичээлдерниң хөй ээлчеглиг чоруун узуткаарының, бүдүрүлге өөредилгезин организастаарының, школаны доозуп турарларны ажылга өйшаанда тургузарының, өөредилге номнарының программаларын, методиктиг пособиелерин белеткээриниң талазы-биле улуг ажыл чорударын эвилелдешкен республикаларның Коммунистиг партияларының ТК-ларындан, Министрлер Чөвүлелдеринден, чырыдыышкын министерстволарындан негеп турар.

Өөредилге кичээлдериниң эгелээриниң болгаш доозарының, каникуль үезиниң, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге өөреникчилерниң күш-ажылын организастаарының айтырыгларын чер-черниң байдалдарын барымдаалап боттары шиитпирлээр эргени эвилелдешкен республика бүрүзүнге берзе чогуур.

Совет Эвилелиниң бүгү националдарының ажылчы чоннарының эртем билиин улам ыңай көдүрери чугула сорулга деп Коммунистиг партия санап турар. Бүгү, эр, херээжен ажылчыннар, эр, херээжен колхозчулар ортумак эртемниг болган турар дугайында партийжи болгаш күрүнениң сагыш салыышкынын илередири, ол сорулганы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн үзүктел чок бедидериниң негелдези, ынчангаш коммунизмни чедиишкинниг тургузарының чугула негелделериниң бирээзи кылдыр көөрү эргежок чугула.

(Төнчүзү дараазында үнер).

Капитализм-биле тайбың чарышка социализм тиилээр

СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистериниң дугайында даштыкыда бижип турары

Бистиң чуртта коммунистиг тургузуушкуннуң улуг перспективаларын ажыдып турар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистеринге делегейниң хөй-ниитизи болгаш парлалгазы мурнукузу хевээр улуг кичээнгейни салып турар.

Кажан хожудангай хаанныг Россияга Октябрь революциязы тиилээнде бүгү-ле чүвени чаазы-биле катап тудар, аңаа эвес берге байдалдарга, бүгү капиталистиг бүдээлээшкинниң өжээннешкек чоруунга тудар ужурга таварышкан деп «Глос Працы» деп польша солун бижип турар. Контрреволюция-биле база интервенция-биле демисел, делегейниң ийиги дайыны болгаш оларның чедирген балыын эмнээри канчаар-даа аажок хөй күженишкиннерни болгаш шаг-үени негеп турган. Ынчангаш революцияның соонда бүгү дөртен чыл иштинде ол бүгүнү ажып эрткеш, европаның хожудангай күрүнелериниң бирээзинден делегей экономиказында кол күш апарган. Ол болза, колонияларның улустарын мөлчүүрүнүң күсели-биле байывышаан, амгы үениң деңнелиниң талазы-биле он чылдарның дургузунда эвес, а харын чүс-чүс чылдар дургузунуң үезин эрткен капиталистиг делегейниң күчүлүг күрүнелерин бодунуң соонга каггаш, бүдүрүлгеге эң улуг көргүзүглерни ол хире кыска үениң дургузунда чедип ап шыдааны ол.

Делегей хемчээлинге социализмниң тиилээрин чоокшуладып турар чаа үе эгелээри илдең болуп турар деп «Глос Працы» уламчылап бижээн. Социалист-утопистерниң бодап чораан бодалдары, революсчуларның бүдүн салгалының чү дээш демисежип чорааны, бүгү делегейде ажылчыннар болгаш тараачыннар чү дээш ханын төп чорааны удавас боттуг чүүл болу бээр.

СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистерин дыңнатпышаан, «Нав Дживан» деп индий солун экономика талазы-биле Совет Эвилелиниң улуг чедиишкиннеринге магадап турар. Эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистери болза «Барыын талакы капиталистиг чурттарга шыңгыы кыйгырыг болур» деп солун бижип турар. Социализм-биле капитализмниң аразынга чарышка социализм тиилээр деп солун айтып турар.

«Юманите» солун «ССРЭ-ниң тайбың кыйгырыы» деп эге-биле Пьер Куртадтың чүүлүн парлаанын Парижтен дыңнадып турар. Совет эрге-чагырганың чылдарында социализм чуртунуң чедип алган улуг чедиишкиннери болза СЭКП-ниң XXI съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистеринге төлевилеттинген ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң улуг сорулгаларын айтып турар деп чүүлдүң автору айтып турар. «Социалистиг системаның артык күштүг чоруу чыл келген тудум-на, харын-даа ай бүрүзүнде улам-на тода илереттинип турар ындыг үеже киирген бис»—деп Куртад бижип турар.

Элээн каш чүс чылдар-биле хемчээттинер хожудаашкынны ССРЭ беш чылдың чылдарында ажып эрткенин демдеглээш, бодунуң хуузунда салым-чолун болгаш бүгү кижи төрелгетенниң келир үезин өскертир дээш ындыг хөй чүвени ындыг кыска хуусаада чаңгыс-даа улус кылып көрбээн» деп Пьер Куртад айтып турар.

Совет улустуң шылгарангай чедиишкиннеринге француз коммунистер чоргаарланып турар болгаш оларның идегелдери «оон тиилелгелеринден чардынмас» деп Пьер Куртад айтып турар.

Совет экономиканың мурнунда салдынган сорулгалар болза «бүгү делегейге улуг сонуургалды хайныктырган» деп Дамасскиниң «Ан-Нур» деп солуну 1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайларынга тураскааткан мурнуку чүүлүнде айтып турар. «Делегейниң социалистиг системазының экономиказының болгаш камгаланыр күчүзүнүң хөгжүлдези делегейниң бүгү-ле тайбыңга ынакшылдыг күштериниң туружун база быжыглап турар» деп солун айтып турар.

Социалистиг болгаш капиталистиг чурттарның экономиказын анализтевишаан, солуннуң айтып турары болза: «Социалистиг экономика кызыгаар чок аргаларлыг болуп турарын эки билбишаан, империалистер болза ийи системаларның тайбың чарыжының дугайында тодаргай совет саналды хүлээп алырындан коргуп турар, чүге дээрге тайбың чарышка олар аштырышкынга таваржыры чайлаш чогун билирлер. Ынчангаш олар улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун деткиир, чепсегленишкиннерни өндүре бүдүрер чоруун шынзыдырар аргалыг болур дээш тайбыңга ынакшылдыг совет политикага удур бүгү чүүлдерни кылып турар».

Совет Эвилелиниң хөгжүлдезиниң чеди чылдагы экономиктиг программазы болза шынында-ла тайбыңның болгаш улустарның депшилгезиниң программазы болур деп «Ан-Нур» айтып турар.

«Драпр Руж» деп бельги солун «СЭКП-ниң XX съездизиниң үре-түңнелдери» деп чүүлүнге ырак эвес келир үеде, эң чоокку үеде боттандырарын көрүп турар ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чаа чеди чыл планы улуг сорулгаларны салып турар деп бижип турар. Ол сорулгалар болза хоозун аазаашкыннар эвес, ССРЭ кандыг-даа, харын эң улуг-даа пландарны безин көрдүнген хуусаазында боттандырып шыдаарын дуржулга көргүскен.

Совет Эвилелиниң чедиишкиннериниң бүгү делегей талазы-биле ужур-дузазын солун база айтып турар.

ДҮНЕКИ САНАТОРИЙ

Бистиң кожавыс Хакас автономнуг обласда туруп турар гидролиз заводунда болгаш ыяш комбинадында чоокта чаа дүнеки санаторий ажылдап эгелээн. Санаторийде 50 орун бар. Ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар хүндүс бүдүрүлгеге ажылдап хүнзээш, кежээ, ээлчег соонда санаторийже чоруптарлар. Ыяш комбинадының ажылчыннарын санаторийге тускай автобус-биле чедирип каар.

Санаторий хүнде 4 катап чемненир. Аңаа эмнедип, дыштанырының хуусаазы — 24 хонук. Аңаа баар путевка өртээниң чүгле 30 хуузун ажылчыннар төлээр болгаш оон өскезин профэвилел төлеп бээр.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның эптиг дыштанып, эмнедиринге бүгү байдалдарны санаторийде тургускан. Эмнелгелер кылыр, сугга эштир болгаш кактырар өрээлдер, библиотекалыг номчулга залы болгаш өске-даа черлер ында бар. Стол кырынга ойнаар оюннар херекселдери, баян, радиол, хөгжүм херекселдери база бүрүн. Биллиард залы бар болур.

Санаторийниң бажыңын тударынга болгаш чепсеглээринге 700 муң ажыг рубльди чарыгдаан. Санаторийниң дыштанылга өрээли делгем, арыг-силиг болгаш чымчак сандайлар-биле дерээн. Маңаа концерттерни көрүп, дыңнап, массалыг оюннарга киржип, хөглүг-биле дыштанып ап болур.

Чурукта: дүнеки санаторийниң дыштанылга өрээлинде дыштаныкчылар.

Сөзү **Р. Коняшкинниң,**
Фотозу **Л. Рутковскийниң.**

Илерээн четпестерни чайладыр

Ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединиң чоокта чаа болуп эрткен 9-ку сессиязы ажылчы чоннарның билдириишкин, хомудалдарын шиитпирлээр айтырыгның дугайында райкүүскомнуң секретары эш Мөңге-Байырның илеткелин чугаалашкан.

Район болгаш көдээ Советтер күүскомнарынга, районнуң бүдүрүлгелеринге, албан, организацияларынга болгаш колхозтар баштаар черлеринге бо чылдың эрткен айларының дургузунда ниитизи-биле 1200 ажыг билдириишкиннерни ажылчы чоннар киирген. Оон иштинде райкүүскомга кирген 362 билдириишкиннерден 300 ажыгны чогуур үезинде шиитпирлеп база чоннуң хүн бүрүде тургускан дыка хөй айтырыгларын бүрүткеп, оларның харыызын өй-шаанда берип келгенин илеткелчи чугаалаан.

Чоннуң билдириишкин, хомудалдарын шиитпирлээр талазы-биле ажылды Эрги-Барлык көдээ Совет (даргазы эш Норбу-Самбуу), Кызыл-Мажалык МТС (директору эш Гудков), «Барлык» совхоз (директору эш Түгер) элээн бедик деңнелде тургусканын сессия демдеглээн.

Ындыг болза-даа билдириишкин, хомудалдар шиитпирлээрин соңгаарладып, чылзыр бюрократтыг практика чамдык албан, организацияларда болгаш колхозтар баштаар черлерде бар болуп турар. Чижээ, Кызыл-Мажалык АТК-зынга болгаш Ак-Довурак руда эргелелинге чоннуң дыка хөй билдириишкиннери шиитпирлеттинмейн шыгжаттынып чыткылааны илерээн. «Ленин оруу» колхозтуң даргазы эш Сендажы инвалид Каң-оолдуң билдириишкинин 1957 чылда хүлээп алгаш, шиитпирлеп бербейн, үр үеде шыгжаанының сөөлүнде, ону ээзинге дедир бергеш, райкүүскомче ийи удаа чорудуп турган. Бо чылын колхозка ажылдаан 16 трактористерниң ажыл төлевир дугайында дилег билдириишкинин эш Сендажы база-ла шиитпирлеп бербейн, райкүүскомче чорударын үргүлчүлеп турган. Колхозчуларның негелде, билдириишкиннерин шиитпирлээрин саададыр чорук «Совет Тываның 5 чылы» колхозтуң даргазы эш Бичен-оолдуң талазында база илереп турар.

Харылзааның район конторазы (начальниги эш Хабаров) чоннуң телефон харылзаазын дыка четпес деңнелде тургускан. Ылаңгыя көдээ черлерден телефон дамчыштыр районнуң кайы-бир албан, организация черлери-биле чугаалажыр дээн кижилер улуг бергедээшкинге үргүлчү таваржып турарлар. Харылзааны экижидерин дилээн билдириишкиннерни шиитпирлээр ажылды херекке албайн келген эш Хабаровту сессияның киржикчилери шыңгыы шүгүмчүлелге таварыштырганнар.

Ажылчы чоннарның билдириишкин, хомудалдарын бүрүткеп, оларны саадал чокка шиитпирлээр ажылды чогууру-биле чурумчударын район болгаш көдээ Советтерниң күүскомнарынга, районнуң бүдүрүлгелериниң, албан, организация черлериниң удуртукчуларынга сессия хүлээндирген.

М. ЧҮЛЬДҮМ.

Көдээ интеллигенция улуг күш

Тес-Хем районда көдээ интеллигентилер — башкылар, эмчилер, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери шупту 100 ажыг кижи ажылдап турар. Оларның аразындан район болгаш көдээ Советтерниң депутаттарында 25 кижи соңгуттурган.

Районнуң мурнунда турар ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге интеллигенция улуг рольдуг болуп турар. Олар колхозчуларның, ажылчын, албан-хаакчыларның ортузунга партийжи-политиктиг, культура-массалыг улуг ажылды чорудуп турарлар. Район эмнелгезиниң кол эмчизи эш Фомин, Ленин аттыг колхозта эмчи эш Борбай-оол боттарының онаашкан кол ажылын ак-сеткилдиг күүседипишаан, хөй-ниити организацияларының ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Олар районнуң ажылчы чонунуң ортузунга совет медицинаның улуг ужур-дузазының дугайында лекция, беседаларны чорудуп, чоннуң кадык чаагай чурттаалгазы дээш кызымак ажылдап турар.

Чыргаланды чеди чыл школазының башкызы эш Адыя, Ү. Шынаа эге школазының башкызы эш Кууракмай боттарының башкылап турар класстарынга өөредилге талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Олар колхозчуларның культурлуг амыдырал-чурттаалгазын чаагайжыдарынга улуг кичээнгей салып, оларның бажыңнарынга баргаш, бажың иштиниң арыг-шеверин, культуразын бедидер, хеп чүүр, чунар бажыңнаар дугайында айтырыгның чугулазын колхозчуларга чугаалап берип турарлар.

Районнуң интеллигенциязының улуг нуруузу партия чырыдыышкынының янзы-бүрү хевирлеринде өөренип, чамдыктары пропагандистеп турар. Район төвүнде тодаргай экономика өөренир бөлгүмге 15 кижи, оон ангыда СЭКП төөгүзүн болгаш агар-политика өөренир бөлгүмнерде элээн каш кижи өөренип турар.

Башкылар, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, эмчилер болгаш өске-даа янзы-бүрү ажылдарда турар интеллигентилер район төвүн, көдээ суурларны чаагайжыдарынга идепкейлиг киржип, боттарының үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

СЭКП райкому болгаш партия эге организациялары интеллигентилерни партийжи-политиктиг ажылга, хөй-ниитиниң амыдыралынга киириштирер талазы-биле ам-даа четпес ажылдап турар деп чүвени айтыр херек. 1958 чылдың дургузунда райкомнуң инициативазы-биле башкыларның хуралын ийи удаа, районнуң интеллигентилериниң ниити хуралын бир удаа эртирген боордан ангыда, интеллигентилерниң кежээлерин, дыштанылгазын райком чаңгыс-даа катап организаставаан. Районнуң удуртур ажылдакчылары интеллигентилер мурнунга лекцияларны, илеткелдерни ховар номчуп турарлар.

Районнуң 130 ажыг интеллигентилеринден политиктиг болгаш эртем билиглер нептередир ниитилелдиң кежигүнүнге 1958 чылда чүгле 5 кижи кирген болуп турар. А оларның чамдыктары ажылчы чоннуң мурнунга лекциялар, илеткелдер кылбайн турар. Чижээ, башкылар эштер Чараш-оол, Сарбаз, Тес-Хем МТС-тиң агрономy эш Назаров көдээ ажыл-агыйның район инспекциязының начальниги эш Худанов бо чылдың эгезинден бээр чаңгыс-даа лекция номчуваанар.

Чамдык интеллигентилер боттарының кылып турар ажылының талазы-биле мергежилин бедитпес, политиктиг болгаш ниити эртем билиин бедидер дугайында сагыш салбас чүүлдер бар. Ындыгларга Тес-Хем райпозунуң садыг килдизиниң эргелекчизи турган Карашпай, районнуң культура килдизиниң эргелекчизи турган Миндирия, тудуг килдизиниң эргелекчизи Күнзең, «Чодураа» колхозта башкы Маны Самдаң, «Ак-Эрик» колхозта чеди чыл школазының башкызы Эренчин олар хамааржыр.

СЭКП Тес-Хем райкому болгаш эге организациялар ажылчы чоннуң ортузунга масса-политиктиг болгаш организастыг ажылды чорударынга интеллигентилерни моон соңгаар-даа калбаа-биле киириштирери чугула.

К. САЛЫЫ.

Улус демократиязының чурттарында

ПЕКИН. (СЭТА). Хуанхэ хемде Саньмыньның гидробелдириниң тудугчулары көрдүнген хуусаазының бетинде тудугнуң эң чугула чадаларының бирээзинче—хемниң унун кежилдир боорунче кирипкеннер. Хемниң унун боору эң берге байдалда чоруп турар. Чоокта чаа улуг чаъстар болганының хараазы-биле хемниң Саньмынь чоогунда суу бола үеде чылда ортумак деңнелинден оранчок улуу-биле тереңнеп көдүрүлген. Хуанхэниң унун дуглапкаш, тудугжуларның коллективи ажылдың оон ынайгы чедиишкиннерин хандырарлар. Чүс метр бедик бетоннуг плотинаны болгаш 1.100 муң киловатт күчүлүг гидростанцияны тударын планда көрдүнгени ышкаш 1962 чылда эвес, харын 1961 чылда дооскан турар.

* * *

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшада эңне аныяк хоорай—Нова-Гута дүргени-биле хөгжүп турар. Ленин аттыг металлургия комбинадының бүдүрүлге күчүзүн чылда 3,3 миллион тонна каң бүдүрүп үндүрер кылдыр өстүрер деп көрдүнген планны ёзугаар ол хоорайның калбартыышкынын чорудуп турар. Моон түңнелинде комбинаттың ажылчыннарының саны дыка көвүдээр.

Польша парлалга агентилелиниң дыңнадып турарындан алырга, чурттаалга тудуунуң планы бо чылын-на 4 муң ажыг чурттаалга өрээлдерин ажыглалга киирерин көрүп турар, ынчаарга эрткен чылдарда 3-3 муң өрээлдерни ажыглалга кииргилеп тургулаан. Моон соңгааргы чылдарда чурттаалга шөлдериниң өзүүшкүнү улам улуг болур. Ниитизи-биле алырга, 1965 чылдың төнчүзүнге чедир Нова-Гутага 28 муң хире чаа чурттаалга өрээлдерин туткулаар.

Нова-Гутада амгы үеде 100 муң хире чурттакчылар бар. Бодап турарындан алырга, 1965 чылда ол сан 130—135 муң чедир өзер.

* * *

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Ноябрьның 20-де венгр ажылчы чоннар төрээн чуртунуң төөгүзүнде алдарлыг чүүлдү—Венгрияның Коммунистиг партиязын тургусканының 40 чыл оюн демдеглээннер.

Сөөлгү хүннерде ол дугайында делгелгелерни организастагылаан, ажылчын шимчээшкининиң хоочун киржикчилери-биле, Венгрияга Совет эрге-чагыргазы дээш демиселдиң киржикчилери-биле ужуражыышкыннарны чоруткулаан. Венгр Улус Республиканың күрүне библиотеказындан организастаан делгелге Венгрияның Коммунистиг партиязының алдарлыг ажыл-чорудулгазын чугаалап турар.

Ол төөгүлүг ойга холбаштырган байырлалдыг кежээлерни партия болгаш хөй-ниити организациялары чоруткулаан. Оларга партияның болгаш чазактың удуртукчулары илеткелдерни кылгылаан.

Кызылдың № 2 поликлиниказы

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ажылчы чоннарның кадык камгалалының дугайында доктаамал сагыш салып, ол сорулгага чыл санында эвээш эвес акша-хөреңгини чарыгдап турар. Ынчангаш эмнелгелерниң, поликлиникаларның, курорттарның, санаторийлерниң, санитар-профилактика албан черлериниң саны улам-на өзүп турар. Оон чижээн бистиң областан-на көрүп болур. Амгы үеде чүгле Кызылда безин областың болгаш хоорайның эмнелгелери, уругларның эмнелгези база янзы-бүрү диспансерлер, ийи поликлиникалар болгаш өске-даа эмнелге албан черлери ажылдап турарлар.

Үстүнде адаанывыс ийи поликлиникаларның бирээзин эрткен чылдың август айда хоорайның чөөн талазынга ажыткан. Ынчангаш № 2 поликлиника ажылдап эгелээнден бээр чаа-ла бир чыл ажып турар. Ол поликлиника Мугур кудумчузунуң ындыы чартыындан эгелээш, хоорайның чөөн талазының аэропорт, паротурбиналыг электри станциязы, Школа-интернат, Каа-Хем суурга чедир чурттап турар чурттакчыларны эмнелге дузаламчызы-биле хандырып турар. Ол ышкаш хоорайның бо эмнелгези Таңды, Каа-Хем, Тес-Хем болгаш Эрзин районнардан келген аарыг кижилерни база хүлээп ап турар.

Чурттакчы чонну эмнелге талазы-биле хандырарының шыңарын экижидеринге поликлиникада иштики аарыгларның, кезип эмнээриниң, рентгенниң тускай кабинеттерин база нерви аарыының, кулак, боостаа, думчуктуң, карактың, диштиң аарыгларын шинчиир кабинеттерни, а ол ышкаш аарыг кижилер шинчиткен соонда сайгылгаан-биле болгаш аңаа эмнээр кабинеттерни—клиниктиг лабораторияны тургускан. Ол бүгү кабинеттерге ажылдаар тускай эртемниглерни четчелээн болгаш олар медицинаның эң чаа аппаратуралары-биле хандыртынган.

Поликлиниканың эмчилери, сестралары келген аарыг кижилерни хүлээп ап, эмнеп турары-биле кады, кижилер аарый бээрге оларның бажыңнарынга чалалгаларга үргүлчү барып турарлар.

Чоннуң кадык камгалалының херээ дээш кызымаккай, чүткүлдүг ажылдап турар эмчилер, сестралар бистиң поликлиникавыста эвээш эвес. Оларга хамыктың мурнунда участок эмчизи Л. Фролова, сестралар: Л. Суханова, З. Колесникова база даңзы-бүрүткел кылыр черде Л. Дроздова, арыглакчы Н. Байкалова болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Поликлиниканың эмнелге ажылдакчылары боттарының ажылын чүгле ажылдаар черинге чорудуп турар эвес, оларны быжыглаан участоктарында чурттакчы чоннарның бажыңнарынга үргүлчү барып, оларның ортузунга санитар-чырыдыышкынның база профилактиканың, Кызыл крестиниң болгаш Кызыл чартык айның талазы-биле ажылдарны организастап турарлар.

Бо чылдың чазынында ижин-шөйүндү аарыгларынга удур тарыышкынны чоруткан. Албан организация, бүдүрүлге черлеринге медицина темаларынга эвээш эвес лекция, беседаларны чоруткулаан. Поликлиниканың тускай эртемниглериниң күжү-биле АТК-ның, даара-нылга комбинадының база чамдык магазиннерниң, столоваяларның ажылчыннарының эмнелге талазы-биле шинчилгезин чоруткан. Аңаа мурнунда боттарын кадык бис деп санап чораан чамдык аарыг кижилер илерээн болгаш оларны чогуур даңзыга киргеш, амбулаториялыг эмнээшкинни чорудуп турар. Поликлиника ревматизмден (куяң аарыы), чүрек-дамырның, ижин-шөйүндүнүң аарыгларындан, бруцелёзтан, дизентериядан хоочурап аараан кижилерниң тускай сан-даңзызын кылгаш, оларны бажыңнарынга доктаамал хайгаарап, эмнеп турар.

Бистиң эмчилеривис тускай-даа база идей-политиктиг деңнелин бедидериниң-даа талазы-биле боттары ажылдап турарлар. Олар марксизм-ленинизмниң кежээки университединде, философия өөрениринин бөлгүмүнде өөренип турар. Бир эмчи Москвада Боткин аттыг клиниканың чанынга мергежил бедидериниң курузун эрткен.

Хоорайның ийиги поликлиниказы тургустунганындан бээр чүгле бир чыл ажып турар аныяк эмнелге черлериниң бирээзи. Ынчангаш бистиң ажылывыста чамдык четпестер база бар дээрзин демдеглээр херек.

Поликлиникалар колдуунда оон ажылдаарынга таарыштыр кылдынган тускай хевирлиг бажыңнарга турар болгай. Ынчаарга бистиң поликлиникавыс аңаа бир бажыңга тургустунган чүве тээлде, аңаа медицинаның элээн нарын херекселдери-биле дериттинген кабинеттерни тургузары берге боор турар. Чамдык кабинеттер чедишпес, дыпкыш. Чижээ, кол эмчиниң кабинединге поликлиниканың улуг сестразы база дакпырлаштыр ажылдап турар. Ол ышкаш нерви аарыының кабинединге караа, кулаа, думчуу, боостаазы аараан кижилерни хүлээп ап турар. Аарыг кижилерниң манаар залы база чок. Ол чорук эмчилерниң ажылдаарынга улуг бергелерни таварыштырып турары чугаажок.

Поликлиниканың ажылында улуг четпестерниң бирээзи, тускай эртемниглерниң удаа-дараа солчуп турары болур. Бо чылдың дургузунда кезип эмнээр 5 эмчилер солупкан болгаш ажылдаар тускай эртемниглерниң чок турганы-биле лаборатория болгаш рентген кабинеди үр үеде ажылдавайн турган. Бо талазы-биле областың болгаш хоорайның кадык камгалал килдистери кошкак дузалап турар.

Электри чырыының үзүктели бээриниң чылдагааны-биле эмнээр кабинет, рентген ажылдавайн баар таварылгалар база эвээш эвес. Эмнедир дээн азы рентгенге шинчидер дээн аарыг кижилерге үргүлчү таарымчалыг байдалды тургузарының чугулазын хоорайның электростанциязының ажылдакчылары ханызы-биле билип, бо талазы-биле кичээнгейни күштедирер ужурлуглар.

Аарыг кижилерге эмнелге дузаламчызын улам-на экижидер сорулга-биле эмчилерни участоктарга быжыглаар дугайында хоорайның кадык камгалал килдизи дужаалды үндүрген болгаш ону ёзугаар эмчилерни кайы хамаан чок солуштуруп болбазын ында айыткан. Ынчалза жок кезип эмнээр эмчилерниң солчуп турары-биле ол дужаал база күүсеттинмейн турар.

Хоорайның № 2 поликлиниказының коллективи үстүнде четпестерни хөй-ниитиниң күжү-биле узуткап, чурттакчы чонга эмнелге дузаламчызын улам күштелдирбишаан, СЭКП-ниң XXI съездизинге уткуштур бүгү улустуң чорудуп турар улуг ажыл-херектеринге боттарының салыышкынын база киирерлер.

В. ЛИХОВИД,
Кызылдың № 2 поликлиниказының эргелекчизи.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

ДОСААФ ажылын сегидер

Өвүр районнуң Торгалыг чеди чыл школазында ДОСААФ эге организациязы тургустунгандан бээр элээн үе эрткен. Армияга, Авиацияга, Шериг-Далай Флодунга дузалаар сорулгалыг ол организацияның хүрээлеңинде школаның башкыларындан, ажылдакчыларындан болгаш үстүкү класстарның өөреникчилеринден дыка хөй кижи эки-тура-биле каттыжып кирген.

Ындыг турда-ла ДОСААФ-тың Өвүр райкому (даргазы Мигир-оол) ол организацияның ажылын боттуг удуртпайн келген. ДОСААФ активчилериниң чөвүлел хуралдарын чыылдырбайн, эге организацияларның ажылының дугайында сургаалдалыг айтыышкыннарны бербейн турар.

Шериг херээнге чонну өөредиринге биче калибрлиг боолар, оон октары эргежок чугула болур турда-ла, ДОСААФ райкому ындыг бооларны болгаш октарны бодунуң эге организацияларынга хуваап бербейн, а харын хуу кижилерге тарадып турарының фактылары бар.

ДОСААФ-тың Өвүр райкомунуң практиказында бо четпес ажылды дарый чайладып, оон эге организацияларының ажылынга боттуг удуртулганы экижидерин досаафчылар күзеп турарлар.

М. ИМАЖАП.

Ажылга таарымчалыг байдалды тургузар

Колхозтарда машина техника улам-на немежип, ону башкарып билир мергежилдиг кадрлар база өзүп турар. Барыын-Хемчик районда «Комсомол 30 чылы» колхозтуң чолаачылары М. Сынаа биле В. Хомушку оларның ак-сеткилдиг күш-ажылын маңаа чижекке көргүзүп болур.

Моңгуш Сынаа дүжүт алыышкынының үезинде сөөртүлгениң хүн онаалдазын 210 хуу чедир күүседип турган. Оон автомашиназы кайы-даа үеде белен, күскү сезон ажылының үезинде 500 кг бензин камналгалыг болган. Виктор Хомушкуну колхозчулар база мактап турар. Дүжүт алыышкынының болгаш амгы кыштагларже мал чемнерин сөөртүрүнүң ажылдарынга ол идепкейлиг, могаг чок ажылдап турар.

Механизаторларның мурнакчы үлегерин калбартыр, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар дугайында колхоз баштаар чери четпес хемчег ап турар. «Комсомол 30 чылы» колхозта мынчага чедир автомашина гаражы чок. Моон уламындан ылаңгыя кыжын чолаачылар берге байдалда ажылдап турар. Ол чорук техниканы камныг эдилээринге база таарышпас.

Д. ООРЖАН.

„Шынның“ материалдарының изи-биле

„Черлик ыттарны узуткаар“

Мындыг эге-биле № 185 «Шынга» Чаа-Хөл районнуң «Найырал» болгаш «Тиилелге» колхозтарының девискээринге черлик ыттар көвүдеп, ниитиниң болгаш колхозчуларның хуузунда ажыглал малдарын база Чаа-Хөл суурнуң чурттакчыларының азырал куштарын тудуп чип турарын илереткен көдээ бижикчиниң чагаазы парлаттынган.

Чаа-Хөл райкүүскомнуң секретары эш Сюртуктуң редакцияга харыылааны болза, шүгүмчүлелде кирген фактылар бүрүн шын болган. Райкүүскомнуң хуралынга ону чугаалашкаш, черлик ыттарны узуткаар дугайында тускай шиитпирни хүлээп алгаш, контрольдаарын районнуң шагдаа килдизинге дааскан.

Редакторнуң оралакчызы
Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3 — 62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң 3 — 88, харыысалгалыг секретарьның, культура болгаш амыдырал килдизиниң 4 — 98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдистериниң 3 — 68, чагаа килдизиниң база бухгалтерияның 3 — 65.

ТС—01128

Культура эргелелиниң типографиязы.